

## บทที่ 2

### วิกฤตพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญ อยู่ 5 ประการคือ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธี และศาสนวัตถุ (เสฐียร พันธีรชัย, 2534 : 11-12)

1. ศาสดา ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นประมุขแห่งศาสนา
2. ศาสนธรรม ได้แก่ หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา
3. ศาสนบุคคล ได้แก่ ผู้ทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนา
4. ศาสนพิธี ได้แก่ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา
5. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สถานที่ประกอบพิธีกรรมและสถานที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา หรือวัตถุต่าง ๆ อันเป็นเครื่องหมายหรือตัวแทนของพระพุทธศาสนา

ในองค์ประกอบทั้ง 5 นี้ ศาสดาคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ปรินิพพานไปแล้ว ยังคงเหลือศาสนาธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธีและศาสนวัตถุ ในองค์ประกอบทั้ง 4 ที่เหลือนั้น ศาสนธรรมมีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นเสมือนตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้กับพระอานนท์ก่อนการปรินิพพานว่า “อานนท์ พระธรรมวินัยที่เราแสดงดีแล้วและบัญญัติไว้ดีแล้ว จักเป็นครูของพวกเธอทั้งหลาย ต่อเมื่อกาลล่วงไปแห่งเรา” องค์ประกอบที่นับว่าสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือศาสนบุคคล เพราะเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งอีกนัยหนึ่งก็คือผู้ที่ทำหน้าที่สืบทอดอายุพระพุทธศาสนานั้นเอง

ศาสนบุคคล หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า **ศาสนทายาท** ประกอบด้วยสมาชิกที่สำคัญอยู่ 4 ประเภท เรียกว่า พุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ (สามเณร) , ภิกษุณี (สามเณรี) , อุบาสก และอุบาสิกา

ดังที่สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าไผ่เขตกรุงกมิลลา ครั้งนั้นท่านพระกิมมิละเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควรได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมไม่ดำรงอยู่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคต ปรินิพพานแล้ว”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “กิมมิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว เหล่าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้

1. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในศาสดา
2. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในธรรม
3. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสงฆ์

4. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสิกขา
5. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสมาธิ
6. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในความไม่ประมาท
7. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในปฏิสันถาร

กัมมิละ นี้แล เป็นเหตุปัจจัยให้สังฆกรรมดำรงอยู่ได้ไม่นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว” (อง.ปญจก. 22./201/343-344) และในปฐมสังฆมัตตโมสูตรที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญ หายไปแห่งเหล่าสังฆกรรม คือ

1. ไม่ฟังธรรมโดยเคารพ
2. ไม่เรียนธรรมโดยเคารพ
3. ไม่ทรงจำธรรมโดยเคารพ
4. ไม่ไคร่รวนอุรรถ แห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้วโดยเคารพ
5. รู้orro รู้ธรรมแล้ว ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมโดยเคารพ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญ หายไปแห่งสังฆกรรม” (อง.ปญจก. 22/154/252) และ พุทธสังฆมัตตโมสูตร ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญ หายไปแห่งเหล่าสังฆกรรม คือ

1. ไม่เรียนธรรม คือ สุตตะ เถยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดกะ อัပ္ภุตธรรม และเวทลละ นี่เป็นธรรมประการที่ 1 ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญ หายไปแห่งสังฆกรรม
2. ไม่แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร นี่เป็นธรรมประการที่ 2 ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญ หายไปแห่งสังฆกรรม
3. ไม่บอกธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร นี่เป็นธรรมประการที่ 3 ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญ หายไปแห่งสังฆกรรม
4. ไม่ทำการสาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร นี่ เป็นธรรมประการที่ 4 ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญ หายไปแห่งสังฆกรรม

5. ไม่ครึกตาม ตรองตาม พง์ตามด้วยใจ ตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร นี่เป็นธรรมประการที่ 5 ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญ หายไปแห่งสังฆกรรม” ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญ หายไปแห่งสังฆกรรม” (อง.ปญจก. 22 /155/253) นอกจากนี้ยังปรากฏใน ปฐมปริหานิสูตร ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 7 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เป็นเสาะ คือ

1. ความเป็นผู้ชอบการกิน
2. ความเป็นผู้ชอบการพูดคุย
3. ความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ
4. ความเป็นผู้ชอบคลุกคลีด้วยหมู่
5. ความเป็นผู้ไม่ชอบคุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย
6. ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค
7. กิจที่สงฆ์จะต้องทำมีอยู่ในสงฆ์ ภิกษุผู้เป็นเสาะไม่เห็นประจักษ์ในกิจนั้น อย่างว่า “พระเถระผู้เป็นรัตตัญญูบวชมานาน เป็นผู้รับภาระมีอยู่ในสงฆ์ ท่านเหล่านั้นจักปรากฏด้วยกิจนั้น จึงต้องชวนช่วยด้วยตนเอง

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 7 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เป็นเสาะ” (อง.เอกถ.24/55/120) และที่ปรากฏใน ทิถียปริหานีสูตร เนื่องด้วยความเสื่อมของอุบาสก ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 7 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่อุบาสก 7 ประการ อะไรบ้าง คือ

1. ละเลยการเยี่ยมเยื่อนภิกษุ
2. ทอดทิ้งการฟังสัทธรรม
3. ไม่ศึกษาในอริสัจ
4. ไม่มีความเลื่อมใสมากในภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นนวกะ และผู้เป็นมัชฌิมะ
5. ฟังธรรมอย่างคอยคิดโต้แย้งแบ่งไทย
6. แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนานี้
7. ทำอุปการะนอกศาสนานี้ก่อน

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 7 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่อุบาสก” (อง.สตุตถ.23/31/47)

จากความสำคัญของพุทธบริษัท 4 ที่พระพุทธเจ้าทรงได้ให้พุทธดำรัสไว้ข้างต้นแล้ว พระธรรมปิฎก (2538 : 23 -25) ก็ได้กล่าวถึงความสำคัญของพุทธบริษัท 4 ที่ว่าครั้งเมื่อพระพุทธเจ้า จะทรงปรินิพพานได้ตรัสไว้แล้วว่าพุทธบริษัท ทั้ง 4 จะต้องมียุคสมบัติเพียงพอ พระพุทธองค์จึงจะปรินิพพาน ขอให้สังเกตว่า พระองค์ไม่ได้ตรัสเฉพาะภิกษุ พระองค์ตรัสรวมหมด ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ว่าทั้ง 4 บริษัท มียุคสมบัติ 3 ประการนี้แล้ว พระองค์จึงจะปรินิพพาน คือ จะต้องวางพระทัยได้ว่าพระศาสนามีความเจริญมั่นคงพอ โดยที่ว่าพุทธบริษัททั้ง 4 มีความสามารถที่จะ

รับผิดชอบต่อพระศาสนาได้แล้ว พระองค์จึงจะปรินิพพาน ถ้ามิฉะนั้นแล้ว พระองค์จะไม่ปรินิพพาน คุณสมบัติที่เป็นเงื่อนไข 3 ประการนี้ กล่าวโดยย่อ คือ

**ประการที่ 1** พุทธบริษัททั้ง 4 จะเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม อุบาสกก็ตาม อุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ที่มีหลักธรรมคำสอนของพระองค์ มีความเข้าใจถูกต้องและปฏิบัติได้ถูกต้องโดยสาระคือ รู้เข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้อง

**ประการที่ 2** พุทธบริษัททั้ง 4 นั้น นอกจากรู้เข้าใจและปฏิบัติถูกต้องด้วยตนเองแล้ว ก็นำเอาธรรมหลักคำสอนนั้นไปบอกกล่าวชี้แจงแก่ผู้อื่นด้วย และพุทธบริษัทที่จะไปบอกกล่าวชี้แจงแนะนำสั่งสอนผู้อื่นนั้นก็โดยที่ว่า หนึ่ง มีความสามารถที่จะสอน หรือชี้แจงแนะนำ สอง มีจิตเมตตา กรุณา หวังประโยชน์แก่เขา เมื่อมีทั้งสองประการนี้ จึงเอาธรรมไปสั่งสอนหรืออธิบายแก่ผู้อื่นอย่างได้ผล

**ประการที่ 3** พุทธบริษัททั้ง 4 นั้น นอกจากจะบอกกล่าวแนะนำคำสอนของพระองค์ได้แล้ว ก็สามารถชี้แจงการปฏิบัติได้ด้วย คือ ถ้ามีคำกล่าวร้ายต่อพระศาสนาเป็นการเผยแพร่คำสอนที่ผิด เอาคำสอนที่ผิดนอกพระศาสนาใส่ในพระศาสนาหรือใส่ในพระโอษฐ์ ก็สามารถชี้แจงกล่าวแก้ได้ ทำให้เข้าใจถูกต้อง เรียกว่าการปฏิบัติได้เมื่อพุทธบริษัทมีคุณสมบัติครบ 3 ประการนี้ พระพุทธเจ้าจึงจะปรินิพพาน เพราะฉะนั้น เมื่อมารมาทูลอาราธนาให้ปรินิพพานครั้งก่อน ๆ พระองค์ได้ทรงเห็นว่าพุทธบริษัท 4 ยังมีคุณสมบัติไม่ครบตามนี้ พระศาสนายังไม่มีหลักประกันความมั่นคง พระองค์จึงไม่ทรงรับอาราธนาและได้ตรัสคุณสมบัติ 3 ข้อนี้ไว้เป็นเงื่อนไข จนกระทั่งก่อนหน้าปรินิพพาน 3 เดือนนั้นมารได้มาทวงให้พระองค์ปรินิพพาน แล้วก็อ้างว่า เงื่อนไขเกี่ยวกับพุทธบริษัททั้ง 4 ทั้ง 3 ข้อนี้ครบถ้วนแล้ว พระพุทธองค์ทรงพิจารณาแล้วก็ทรงเห็นว่าเวลานั้นพุทธบริษัททั้ง 4 มีคุณสมบัติ 3 ประการนี้ครบแล้ว จึงได้ทรงรับอาราธนาของมาร แล้วก็ตรัสว่าเวลานี้เราเรียกว่า ปลงพระชนมายุสังขาร ว่าต่อจากนั้น 3 เดือนจะปรินิพพาน **ซึ่งปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร** ตอนที่ มารกราบทูลให้ปรินิพพาน ดังนี้

“ครั้นเมื่อท่านพระอานนท์จากไปไม่นาน มารผู้มีบาปได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ยืน ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้พระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระผู้พระภาคโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาไว้ว่า ‘ มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เขียนแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้ตัวกล่าว ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ก็ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ยุ่งไม่ได้ ยังแสดงธรรมมี

ปาฏิหาริย์ปราบปรามวาท ที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้' ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฝ้ายามแหลม ได้รับการแนะนำ แก่ลัทธิ เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว ก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามวาท ที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ ข้าแต่พระองค์ผู้ขอพระผู้พระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุคตโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคพระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ' มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฝ้ายามแหลม ..... เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่อุบาสกทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฝ้ายามแหลม ..... เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่พรหมจรรย์ ของเรายังไม่บริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว ' ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ พรหมจรรย์ ของพระผู้มีพระภาคบริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้ขอพระผู้พระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุคตโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค " เมื่อมารทุลาราชนาอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบมารผู้มีบาป ดังนี้ ว่า " มารผู้มีบาป ท่านจงอย่ากังวลเลย อีกไม่นาน การปรินิพพานของตถาคตจะมีจากนี้ไปอีก 3 เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน "

(ที.ม.10/168/113-116)

ความสำคัญของพุทธบริษัท 4 นี้เอง ทำให้พระพุทธศาสนาดั้งเดิมและธำรงหลักการทางพระพุทธศาสนาสืบมาจนปัจจุบัน ทั้งนี้ ความแตกต่างของยุคสมัยและสังคมที่พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นในที่ต่าง ๆ จึงมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน เช่น สังคมอินเดีย ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของศาสนาที่ประสบกับสภาวะวิกฤตของจำนวนการลดลงและเสื่อมสลายไปของพุทธบริษัท 4 มาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นจำนวนของพระภิกษุ สามเณร ภิกษุณี สามเณรี รวมถึงอุบาสกและอุบาสิกาของสังคมอินเดีย และยังพบว่าความสำคัญทางพุทธศาสนาปัจจุบันหลงเหลือเพียงคุณค่าเชิงการท่องเที่ยวที่รัฐบาลอินเดียให้ความสำคัญ ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน หรือ สัญลักษณ์ทางศาสนาที่ปรากฏบนพื้นแผ่นดินอินเดีย

สังคมไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความเชื่อด้านพุทธศาสนา และยอมรับพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจและมีส่วนในการศึกษาสภาพปัญหาดังกล่าว

เพราะสะท้อนได้ว่าความสำคัญของศาสนา โดยเฉพาะบุคลากรทางศาสนามีส่วนสำคัญยิ่งต่อการดำรงไว้ซึ่งความเป็นศาสนาหรือเสื่อมสลายไปในที่สุด และความสำคัญทางศาสนาก็ยังมีส่วนสัมพันธ์ต่อความสงบเรียบร้อย ความสมัครสมานสามัคคีของสังคม

จากความสำคัญดังกล่าวพบว่าสังคมไทยให้ความสำคัญต่อพระภิกษุและสามเณร เป็นอย่างมาก ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ และพิธีกรรมสำคัญที่เนื่องด้วยศาสนาและวิถีชีวิต และยังมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญต่อสังคมอีกหลายประการ ดังนี้ พระภิกษุและสามเณรในสังคมไทยจึงได้รับการยกย่องและเคารพนับถือ เสมือนเป็นผู้ปกครองและศูนย์รวมจิตใจ

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ สังคมไทยยังมีความแตกต่างทางประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น พระพุทธศาสนาที่ดำรงมั่นและเจริญงอกงามในแต่ละท้องถิ่น จึงเปรียบเสมือนพระพุทธศาสนาระดับชาวบ้าน ที่มีความผสมผสานและปรับเปลี่ยนไปตามประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในด้านของอิทธิพลความเชื่อและค่านิยมทางศาสนาบางท้องถิ่น จึงแตกต่างกันบ้าง คล้ายคลึงกันบ้าง และแสดงออกมาในรูปแบบของประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไป เมื่อพิจารณาโดยหลักคำสอนแล้ว ก็ยังคงยึดหลักคำสอนเดียวกัน

เพื่อให้เกิดความเข้าใจสภาวะวิกฤตของศาสนาไทย โดยเฉพาะพระภิกษุและสามเณร ในบริบทของสังคมที่แตกต่าง ผู้ศึกษาจึงเลือกศึกษาสภาวะวิกฤตที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านจำนวนของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการศึกษาภาคเอกสารเบื้องต้นที่มีส่วนสัมพันธ์ และเชื่อมโยงสาเหตุและผลกระทบอันเกิดจากการลดลงของพระภิกษุสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ ตามลำดับดังนี้

## 2.1 พระภิกษุและสามเณร

### 2.1.1 ความหมายของคำว่า พระภิกษุ

**พระภิกษุ** คือ ชายที่ได้อุปสมบทแล้ว ชายที่บวชเป็นพระ พระผู้ชาย แปลตามรูปศัพท์ว่า ผู้ขอ หรือผู้มองเห็นภัยในสังขาร หรือผู้ทำลายกิเลส (พระราชมุนี, 2528 : 204) จึงถือได้ว่าบุคคลที่ได้อุปสมบทแล้วย่อมได้ประโยชน์ที่เป็นไปเพื่อตนเอง เช่น รู้จักควบคุมอารมณ์ตนเอง ลดทอนกิเลส ในด้านการสร้างประโยชน์เพื่อผู้อื่น ช่วยให้เข้าใจและปฏิบัติตามด้วยบทกฎหมายของบ้านเมือง ลดความฟุ้งเฟ้อ อยู่อย่างสันโดษ ได้ทดแทนพระคุณบิดามารดา ส่วนในด้านที่เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา เป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนา และพิสูจน์ให้เห็นว่าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ผลเป็นที่ประจักษ์จริง (นารายณ์ แก้วประสิทธิ์, 2544 : 44-45)

สรุปได้ว่า **พระภิกษุ** หมายถึง บวชเพศชาย ผู้บวช (อุปสมบท) ในพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และเพื่อมรรคผลนิพพานอันเป็นเป้าหมายของศาสนา

### 2.1.2 ความหมายของคำว่า สามเณร

**สามเณร** คือ เหล่าของสมณะ เป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาผู้ยังมีได้อุปสมบทเพียงแต่รับบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ ถือสิกขาบท 10 และกิจวัตรบางอย่างตามปกติ มีอายุไม่ครบ 20 ปี บริบูรณ์ (พระราชวรานี, 2528:333) จึงถือเป็นนักบวชกลุ่มหนึ่งที่ผ่านกระบวนการของการบรรพชาเข้ามาเพื่อทำหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ หน้าที่สืบต่อและดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา เพราะสามเณรนั้นกำลังดำรงตนอยู่ในสถานะของผู้รับการบ่มเพาะคุณธรรม และจริยธรรมต่าง ๆ เพื่อเตรียมจะบวชเป็นพระภิกษุที่ทรงคุณค่าเมื่ออายุครบ 20 ปี บริบูรณ์ ดังนั้น สามเณรจึงเป็นจุดหนึ่งของสมณะ ซึ่งหมายถึงเหล่าของบุคคลที่เพียบพร้อมไปด้วยองค์ความรู้ที่ค่อนข้างจะประสานสอดคล้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการคิด การพูด หรือการกระทำ อันจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการทำหน้าที่ในการสืบเชื้อสายและเป็นศาสนทายาทที่มีบทบาทสำคัญต่อการสืบต่ออายุของพุทธศาสนาให้ยาวนานต่อไป (พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร, 2545:บทคัดย่อ)

สรุปได้ว่า **สามเณร** หมายถึง เยาวชนเพศชาย ที่มีอายุไม่ครบ 20 ปี บริบูรณ์ ผู้บวช (บรรพชาแต่ยังมีได้อุปสมบท) ในพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และเพื่อมรรคผลนิพพานอันเป็นเป้าหมายของศาสนา

### 2.1.3 พระภิกษุและสามเณร ในสังคมภาคเหนือ

**พระภิกษุ** ภาคเหนือ เรียกว่า **ตุ๋** หรือว่า **ทู่ / ทูเจ้า** เดิมในตำนานวัด และตำนานศาสนาที่พบทั่วไปในภาคเหนือจะพบคำว่ามีความหมายเดียวกันนี้ว่า สาธุเจ้า หรือ สวาธุเจ้า นำหน้าชื่อของพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระเถระสำคัญในล้านนา คำว่า “ตุ๋” อาจมาจากคำว่า “สาธุ” ซึ่งเป็นกิริยาหรือคำที่แสดงความเคารพอย่างสูง ซึ่งให้เห็นถึงสถานภาพของพระสงฆ์ในสังคมล้านนาที่เป็นผู้ได้รับการยกย่องอย่างสูงจากชาวบ้าน นอกจากนี้ในล้านนายังมีคำที่ใช้แทนพระสงฆ์ที่แสดงการยกย่องและเป็นที่เคารพศรัทธา เช่น ครูบา ใช้แทนคำเรียกพระผู้เป็นครู พระคุณเจ้า มีความหมายเช่นเดียวกับตุ๋เจ้า แต่ครูบามักเป็นผู้มีบทบาทหรือสถานภาพสูงกว่าบางประการ เป็นผู้มีพรรษาสูง และเชี่ยวชาญความรู้ วิทยาการสาขาต่าง ๆ

**ตุ๋น้อย** หรือ **พระลูกวัด** เป็นอีกแรงหนึ่งซึ่งช่วยอบรมสั่งสอนพระน้อยชะโยม การสอนเรื่องการเรียนอักขระตัวเมือง การสอนจังหวะทำนองในการเทศน์ตามคัมภีร์ไบลานและช่วยปกครองดูแลพระน้อยชะโยมอีกต่อหนึ่งด้วย

**ตุ๋หลวง** หรือ **ภิกษุผู้เป็นใหญ่** มีอำนาจในการปกครองในวัด ๆ หนึ่ง ซึ่งตรงกับ “เจ้าอาวาส” ซึ่งคนล้านนาเรียกว่า **ทูหลวง** หรือ **ทูหลวงเจ้าวัด** เจ้าอาวาส หรือ **ทูหลวง** มีหน้าที่บริหารงานภายในวัดคอยอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร ชะโยม ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ประพฤติดี

ปฏิบัติชอบ ประการสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่นดี และคอยสั่งสอนผู้อยู่ในความปกครองทั้งชาววัดและชาวบ้านให้รู้จักรักษาจารีตประเพณีคลองโบราณ เป็นผู้ปกครองทุกคนในวัด เจ้าอาวาสจึงเป็นผู้รับภาระที่หนัก จึงมีการเรียกว่า “สมภาร”

**ตุ๊บาละกา** หรือ มักหมายถึง พระสงฆ์ผู้บวชเรียนเกินกว่า 5 พรรษาขึ้นไป ในภาษาไทยกลางเรียกว่า พระใบฎีกา หรือในทางพระวินัยพระพุทธศาสนาเรียกผู้บวชตั้งแต่ 5 พรรษา ขึ้นไป แต่ไม่ครบ 10 พรรษาว่า “มัชฌะ” หมายถึงผู้ปานกลาง หน้าที่ในด้านการช่วยดูแลกิจการในวัด ด้านการบริหารทางคณะสงฆ์และการสอนหนังสือในทางศาสนาหรือตำราแก่พระสงฆ์สามเณร ลูกวัด

**ตุ๊ปู่** คือคำเรียกผู้บวชเมื่ออายุมากแล้ว และคำว่า ตุ๊ปู่ จะไม่เรียกต่อหน้าภิกษุเจ้าของสมณารูปนั้น ในการปกครองวัดนั้น สิ่งซึ่งเป็นที่หนักใจของเจ้าอาวาส คือ เรื่อง ตุ๊ปู่ คือคนที่บวชเมื่อมีอายุมากแล้ว เพราะมักจะเป็นคนที่ว่ายากสอนยาก กิริยาแข็งกระด้าง การเดิน การนั่ง การนอน ไม่ค่อยมีความสำรวม ถ้าดัดเตือนบ่อยก็ไม่พอใจ ทั้งนี้มีเรื่องความไม่สำรวมของทุปู้เป็นจำนวนมาก เช่น เล่ากันว่า ตุ๊ปู่ออกบิณฑบาตในตอนเช้า ไปยืนอยู่ใกล้กับเรือนสูกเทื่อ” (คือข้าวที่หนึ่งอยู่นั้นยังไม่สุก) ตุ๊ปู่รูปนั้นก็ถอดเอาสายบาตรออกจากบ่า แล้วเอาบาตรไปคล้องที่หัวตงของเรือน แล้วขึ้นไปบนเรือนขอเคี้ยวหมาก และถือโอกาสรองจ้าวสุก เมื่อศรัทธาเอาข้าวใส่บาตรแล้ว จึงเดินบิณฑบาตต่อไป(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542 : 2804-2810)

**สามเณร** ภาคเหนือ เรียกว่า **พระ** คือโดยสภาพของพระหรือสามเณรในล้านนาถือว่าเป็นผู้ที่ถึงวัยของการศึกษาเล่าเรียน หลังจากได้ผ่านการเป็นชะโหมหรือศิษย์วัดมาก่อน จารีตการบวช (บรรพชา) ของล้านนาส่วนใหญ่จะอยู่ในเกณฑ์ของเด็กชาย 11-15 ปี โดยประมาณ การบวชนี้เรียกว่าปอยน้อย หรือบวชลูกแก้ว ภายหลังจากได้รับอนุญาตบรรพชาจากเจ้าคณะอำเภอแล้ว เจ้าอาวาสวัดซึ่งเป็นครูจะจัดเตรียมงานบวชให้ โดยมีเจ้าศรัทธาซึ่งเป็นเครือญาติของสามเณรได้ สอมครัว (ร่วมแรงกายและทรัพย์สิน) ในการจัดงานบวช ซึ่งในด้านรูปแบบของประเพณีการบวชลูกแก้ว ยังสะท้อนถึงเศรษฐกิจของครอบครัว เช่นการแห่ลูกแก้วในเมืองเชียงใหม่ราว พ.ศ. 2470 นิยมให้ผู้บวชสวมชุดคล้ายเครื่องทรงกษัตริย์ สวมชุดา ขี่ม้า มีขบวนแห่ที่ประกอบด้วยคนตริรอบเมือง ในงานพิธีของวัดจะมีการขับชอตามฐานะและกำลังของเจ้าภาพ หากผู้มีฐานะไม่ดีก็จะบวชแบบที่เรียกว่า บวชห่อหมาก หรือบวชสวดยหมากสวดยพลู คือจัดเตรียมพิธีอย่างง่าย ๆ โดยมีพ่อออก-แม่ออก หรือโยมอุปฐากเป็นผู้อุปถัมภ์การบวช

เมื่อบรรพชาในพิธีทางศาสนาเรียบร้อยแล้ว พระ (สามเณร) จะต้องได้รับการศึกษาโดยมี พระสงฆ์ผู้เป็นครูทำหน้าที่สอนจาริตการศึกษาของสามเณร มักมีการเรียนท่องสวดคัมภีร์ต่างๆ ทั้งนี้เมื่อเป็นชะโยม เด็กชายจะสามารถอ่านออกเขียนได้มาบ้างแล้ว เช่น สามารถอ่านคัมภีร์ และบทท่องสวดต่าง ๆ เช่น สวดมนต์ 7 คำนาน สวดมนต์ 12 คำนาน สวดมนต์ 15 วาร การท่องศีล 10 ข้อ ของสามเณร (สามเณรศึกษา) นอกจากนี้ยังมีคำให้พรในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเรียนด้วยปากเปล่าจนขึ้นใจ การท่องสวดมักจะทำทุกเช้าก่อนฉันเพล การเป็นสามเณรจะเป็นขั้นตอนการศึกษาที่ต้องรู้ทั้งภาษาและการเทศน์ให้พรอย่างง่ายเป็นพื้น โดยเฉพาะการเทศน์ในทำนองพื้นเมืองซึ่งเป็นที่นิยมกันโดยทั่วไป อันหมายถึง การเทศน์ในทำนองพื้นเมืองและการอ่านออกเสียงที่ใช้สะกดอักษรและภาษาอย่างไทยเหนือหรือล้านนา เพราะในวันแรกภายหลังบรรพชาชาวบ้านและพ่อแม่ของสามเณรจะขอให้พระใหม่ให้พร และเทศน์เพื่อเป็นการสร้างอันสงฆ์ผลบุญแก่คณะศรัทธาและเครือญาติ

นอกจากการศึกษาในระดับดังกล่าวของสามเณรใหม่แล้ว ยังมีการฝึกทักษะการเขียนธรรมไบลาน ซึ่งขึ้นกับความสนใจและความสามารถเฉพาะบุคคล การใช้ชีวิตของเด็กชายในสถานะสามเณรที่พบเห็นโดยทั่วไปในล้านนา ถือว่าเป็นผู้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนในวัดและได้รับการขัดเกลาจากพระสงฆ์ซึ่งถือเป็นผู้อาวุโส ส่วนใหญ่การเป็นสามเณรจะเป็นช่วงที่เด็กชายได้เรียนรู้การดำเนินชีวิตตามแนวทางที่สังคมยอมรับ เมื่อลาสิกขาจะเรียกว่า น้อย คือผู้ผ่านการบรรพชาเป็นสามเณร ในสังคมล้านนาจะพบว่าจาริตนิยมการบวชเณรมีมากกว่าการอุปสมบทของพระสงฆ์ เพราะความเชื่อและค่านิยมของสังคมยังถือว่า ผู้จะอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ต้องเป็นผู้ละชีวิตในทางโลกและบวชในพรรษาที่ยาวนาน จึงจะได้รับความศรัทธาและยกย่องจากชาวบ้าน (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542 : 4234)

### 2.1.5 บทบาทและหน้าที่ของพระภิกษุและสามเณร

เมื่อกล่าวถึงพระภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนา โดยแก่นสาระแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ในการเป็นนักบวช ดังนี้ “ .....ภิกษุทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด..... ” (วิมพา.4/32/40) และยังทรงให้ความสำคัญต่อการทำหน้าที่ในการเป็นนักบวชซึ่งจะต้องอาศัยผู้อื่นในการดำรงชีพเพื่อไม่ให้เป็นที่ติเตียนของผู้อื่นและสังคมอันจะนำความเสื่อมเสียมาสู่ตนเองและพระศาสนา ด้วยได้มีบทพระธรรมวินัย

บัญญัติสำหรับพระภิกษุและสามเณร ถือปฏิบัติ และตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเมื่อไม่มี  
ตลาดแล้ว

อดีตพระภิกษุและสามเณรจึงมีบทบาทหน้าที่หลักตามพุทธบัญญัติ และเป็นไปเพื่อมุ่ง  
แสวงหาทางแห่งการเข้าถึงนิพพาน ในสภาวะแวดล้อมอดีตก็เอื้อประโยชน์แก่การทำหน้าที่ดังกล่าว  
ปรากฏพระภิกษุและสามเณร รวมไปถึง พระภิกษุณี สามเณรี อุบาสก และอุบาสิกา  
ผู้บรรลุนิพพานและเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ

ปัจจุบันพระภิกษุและสามเณร ในสภาวะแวดล้อมและสังคมที่มีวิวัฒนาการและ  
อารยธรรมที่หลากหลาย จึงมีบทบาทหน้าที่ต่างไปจากสมัยพุทธกาลและอดีตมาก โดยเฉพาะการ  
ทำหน้าที่เพื่อมุ่งบรรลุนิพพานเป็นเรื่องยากสำหรับยุคปัจจุบัน แต่ทว่ากลับมีบทบาทและหน้าที่  
หลากหลายและมีความสำคัญยิ่งต่อสังคมต่างไปจากอดีต เช่น ในสังคมไทยพระภิกษุและ  
สามเณรมีส่วนช่วยสังคม 1) ด้านความเป็นสื่อกลางด้านความรู้และเข้าใจระเบียบของสังคม ดังนี้  
การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมไทย เป็นสื่อหรือกลไกให้รู้ระเบียบของสังคมไทย และเป็นสื่อในการ  
สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (สมบุรณ์ สุขสำราญ, 2547 : 9-10) 2) ด้านการพัฒนา  
ท้องถิ่น เช่นการเสริมสร้างคุณธรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตน โดยสามารถทำให้ชาวบ้าน  
2 แนวทาง คือ เทศน์สั่งสอน และประพฤติปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง (พระธรรมญาณมุนี , 2549 : 28  
อ้างในสมสุดา ผู้พัฒน และอังฉรา ฐนะมัย, 2543 : 23) สอดคล้องกับแนวคิด ของ พระสุธีวรญาณ  
ที่ว่า พระสงฆ์ไทยปัจจุบันจึงมีหน้าที่ใหญ่ 3 ประการ คือ

1. เป็นผู้นำด้านพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ (Spiritual guide) ยกตัวอย่าง เช่น

- คณะธรรมทานไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยการนำของท่านพุทธทาส (สวน  
โมกขพลาราม)

- วัดป่าในสายธรรมยุติกนิกาย พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สายภavanaพุทธโธ  
พระอาจารย์ชา สุภทฺโท

- สำนักวิปัสสนากัมมัฏฐาน แบบ พองหนอ – ยุบหนอ วัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลาง  
ต้นแบบมาจากท่านมหาสีสยาตอ วัดสวนยศสา ประเทศพม่า

- การปฏิบัติธรรมแบบสัมมา อรหัง ของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) วัดปากน้ำ  
ภาษีเจริญ ทำให้เกิดขบวนการ พุทธภavanaวิชาธรรมกาย (สายธรรมกาย)

2. ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน ยกตัวอย่างเช่น

- สำนักเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี

- มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

### 3. เป็นผู้นำด้านการพัฒนาชนบท ยกตัวอย่างเช่น

- การตั้งมูลนิธิศึกษาและพัฒนาชนบท อาทิ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อดุลชีโว) วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ ผู้ก่อตั้งโรงเรียนธรรมราชศึกษา พระเทพกวี วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ ผู้ก่อตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษา ที่วัดเจดีย์หลวง และมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบท โดยมีอุดมการณ์ที่ว่า “มุ่งส่งเสริมกลิกร สืบสอนวิทยา ธำรงพระศาสนา และพัฒนาท้องถิ่น” ฯลฯ เป็นต้น

- การรวมกลุ่มเพื่องานพัฒนาชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 17 จังหวัด เพื่อรวมพลังกันทั้งระดับภาค เรียกว่า ศูนย์ประสานงานการพระพุทธศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระดับย่อย เรียกว่า เครือข่าย เช่น กลุ่มพระสังฆพัฒนา กลุ่มกระบองก้อม กลุ่มวิทยากรแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง กลุ่มพระสงฆ์เผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ (ผชป.) กลุ่มพระสงฆ์ส่งเสริมสมุนไพรรักษาโรค และกลุ่มประสานงานเทคโนโลยีเกษตรและสัมมาชีพ ฯลฯ เป็นต้น (พระสุธีวรญาณ, 2541: 163-168)

จากบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวในบริบทของท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป พระภิกษุและสามเณรก็จะมียุทธศาสตร์และหน้าที่ เช่น

1) การนิมนต์พระภิกษุสามเณรไปสวดแบบพื้นเมืองในงานพิธีกรรมต่าง ๆ บางภาคนิยมนิมนต์แต่เฉพาะพระภิกษุ หากทางเหนือเมื่อเห็นว่าสามเณรมีเสียงดี ไพเราะ และสวดได้ซาบซึ้งเข้าถึงมนต์ ที่เรียกว่า มนต์พื้นเมือง ก็จะได้รับการนิมนต์และเป็นที่เคารพกล่าวขาน และหากดำรงเพศบรรพชิตต่อไปก็จะได้รับการยกย่องให้เป็นครูบา

2) การเทศน์งานศพที่ถ่ายทอดหลักคำสอนทางศาสนา ผสมความครื้นเครงเพื่อคลายความทุกข์แก่ญาติผู้ตาย ที่มีแต่เฉพาะทางเหนือ ภาคอื่นไม่นิยมให้พระภิกษุและสามเณรเทศน์กัน

## 2.2 การบวช

### 2.2.1 ความหมายของการบวช

การบวช คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อให้สิ้นแห่งตัณหา ทำให้มีความปลอดโปร่งจากกิเลสทั้งปวง และถึงความประเสริฐเป็นพรหมจรรย์ (ม.ม. 12/433/325)

คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย ซึ่งถอดรูปมาจากคำในภาษาบาลีว่า ปุพฺพชฺชา คำว่า “ปุพฺพชฺชา” นี้มีรากศัพท์ คือ ป+วช ; ป แปลว่า ทัว หรือสิ้นเชิง, วช แปลว่า ไป หรือเว้น คำว่า ป+วช จึงแปลว่าไปโดยสิ้นเชิง ที่ว่า “ไปโดยสิ้นเชิง” นั้น หมายถึงไปจากความเป็นฆราวาส คือ จากการครองเรือนไปสู่ความเป็นบรรพชิต คือเป็นผู้ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง ไวหารที่สูงไปจากนั้น ท่านเรียกว่า

ไปจากโลกโดยสิ้นเชิง ซึ่งหมายความว่า ละเลยจากวิสัยที่ชาวโลกเขามีกัน เป็นกัน โดยสิ้นเชิงนั่นเอง (พุทธทาสภิกขุ, 2527 :4)

ศัพทานุกรมพุทธศาสน์ อธิบายคำว่า “บวช” คือ การเว้นจากความชั่วทุกอย่างหมายถึง การถือเพศนักรัตนทัตต์ไป, บวชพระ คือ บวชเป็นพระภิกษุ เรียกว่า อุปสมบท บวชเณร คือบวชเป็นสามเณร เรียกว่า บรรพชา (คณัฏฐ์ ไชยโยธา, 2544 : 7)

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 610) ให้ความหมายของคำว่า “บวช” ว่า ถือเพศเป็นภิกษุสามเณรหรือนักรัตนทัตต์อื่น ๆ และบวชชี ถือเพศเป็นชีสรุปได้ว่า “การบวช” คือ การเว้นจากการกระทำชั่วทั้งปวงของผู้เป็นฆราวาส หรือที่เรียกว่าผู้ครองเรือน เพื่อไปสู่ความเป็นบรรพชิต หรือที่เรียกว่าผู้ไม่ครองเรือน โดยสิ้นเชิง

### 2.2.2 ความเป็นมาของการบวช

การบวชในพระพุทธศาสนามีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว โดยในตอนแรกนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงประกอบพิธีบวชเอง เรียกว่า **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** ต่อมาเมื่อมีผู้เลื่อมใสและต้องการบวชในพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น จึงไม่สามารถใช้การบวชแบบ เอหิภิกขุอุปสัมปทาได้ พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้สาวกบวชให้กุลบุตรแทนพระองค์ได้ เรียกว่าวิธีบวชแบบนี้ว่า **ติสรณคณูปสัมปทา** แต่ภายหลังเมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นกว่าเดิมมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ประกอบพิธีบวชโดยมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์ทำการพิจารณา ซึ่งวิธีการนี้เป็นวิธีที่ใช้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน เรียกว่า **ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา**

การบวชในประเทศไทย เป็นการบวชแบบญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทาที่ได้รับแบบอย่างมาจากประเทศลังกา เมื่อราว ร.ศ. 168 ซึ่งลังกาได้ทำการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาครั้งสำคัญและมีการตั้งคณานาพระไตรปิฎกครั้งที่ 7 โดยพระมหากัสสปเถระเป็นประธานจึงมีพระภิกษุไทยได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนา และเอาแบบอย่างการบวชแบบลังกาใหม่มาขึ้นนครศรีธรรมราช และทำให้พระพุทธศาสนาแบบลังกาแพร่กระจายเจริญรุ่งเรืองในไทยนับแต่นั้น และต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2367 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีคณะสงฆ์เกิดขึ้นใหม่อีกคณะหนึ่ง มีชื่อเรียกว่า “ธรรมยุติกนิกาย” หรือ “คณะธรรมยุต” (กรมการศาสนา, 2525 : 270-228) คณะสงฆ์นี้ยึดมั่นในพระวินัยอย่างเคร่งครัดมากผู้ก่อตั้งคือ รัชกาลที่ 4 โดยได้แบบอย่างมาจากพระมอญรูปหนึ่ง มีฉายาว่า “พุทธวัโส” ซึ่งเป็นพระราชาคณะมีสมณศักดิ์ เป็น พระสุนทรธำมรงค์ อยู่วัดบวรเมณฑป จึงทำให้คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายประพฤติปฏิบัติตามแบบของพระมอญอย่างเคร่งครัด และได้มีการวางระเบียบเกี่ยวกับการบวช ซึ่งเรียกว่า “อุปสมบทวิธี” ถือเป็นการบวชที่ยึดเอาแบบอย่างของพระมอญเป็นเกณฑ์ แต่ภาษาที่ใช้ใน

การสวด ใช้ภาษามคร ซึ่งถือว่าเป็นภาษาคำเดิมแทน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2542 : ก-ง)

สรุปได้ว่า การบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทของไทย มีอยู่ 2 วิธีการ คือ การบวชแบบมหานิกาย (แบบลังกาวงศ์) และการบวชแบบธรรมยุติกนิกาย ซึ่งการบวชทั้ง 2 แบบนี้ จะใช้ภาษาบาลีหรือมครในการสวดและใช้วิธีแบบญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทาเป็นหลักเหมือนกัน จะแตกต่างกันบ้างก็เพียงรายละเอียดปลีกย่อยบางประการเท่านั้น คือการบวชแบบมหานิกาย เวลาขอบวชให้ยื่นขอและการเปล่งวาจาขอบวชขึ้นต้นด้วยคำว่า “อุกาสะ” จึงเรียกการบวชแบบมหานิกายว่า “การบวชแบบอุกาสะ” ส่วนการบวชแบบธรรมยุติกนิกายนั้น เวลาขอบวชให้นั่งคุกเข่าและการเปล่งวาจาขอบวช ขึ้นต้นด้วยคำว่า “เอสาหัง” จึงเรียกการบวชนี้ว่า “การบวชแบบเอสาหัง” (พระปรีชา บุญรอด, 2537:31)

จะเห็นได้ว่า การบวชในพระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเพื่อความเหมาะสม สอดคล้อง และผสมกลมกลืนกับขนบธรรมเนียม ประเพณี สภาพสังคม และสภาพเศรษฐกิจต่าง ๆ ในแต่ละสมัย แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเกี่ยวกับแนวความคิด ความเชื่อ และวิธีการปฏิบัติทางการบวชในพุทธศาสนา แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงถูกรักษาและยึดถืออยู่ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ก็คือคำสอนหลักซึ่งเป็นสาระหรือเนื้อแท้ของหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนาต่าง ๆ

เช่นกรณีตัวอย่าง การศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งได้ศึกษาจากสภาพสังคมที่ต่างกัน คือ กรุงเทพมหานคร และสุพรรณบุรี ว่าส่วนใหญ่มีความเข้าใจในเรื่องความสำคัญของการบวช ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาและมองเห็นถึงความสำคัญของการบวชว่า การบวชเป็นเรื่องที่มีความสำคัญทั้งต่อตัวผู้บวชเอง คือ การบวชเป็นการตอบแทนบุญคุณของบิดามารดาและผู้มีพระคุณ ทั้งยังทำให้ผู้บวชได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัยอย่างเต็มที่และสามารถนำพระธรรมวินัยต่าง ๆ เหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และยังช่วยสร้างนิสัยในทางที่ดีงามให้แก่ผู้บวชอีกด้วย นอกจากนี้ การบวชยังมีความสำคัญต่อพระศาสนา คือ การบวชทำให้มีพระภิกษุสืบทอดพระศาสนา ทำให้พุทธศาสนาดำรงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ สำหรับเหตุจูงใจ พระภิกษุทั้งในจังหวัดกรุงเทพมหานครและในจังหวัดสุพรรณบุรี เลือกจัดอันดับก่อนหลังตามเหตุผลที่แท้จริง และสำคัญที่สุด 3 อันดับ โดยเลือกจัดอันดับได้เหมือนกันทั้ง 3 อันดับ คือ เหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ทำให้บวชก็คือ เพื่อทดแทนพระคุณบิดามารดา และผู้มีพระคุณ เหตุผลที่สำคัญรองมาก็คือเพื่อจะได้มีโอกาสศึกษาหลักธรรมต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและเหตุผลสุดท้ายคือ เพื่อมุ่งหวังการพ้นทุกข์และกำจัดกองกิเลสทั้งปวง ในเรื่องของการจัดพิธีบวชและค่าใช้จ่าย ในจังหวัดกรุงเทพมหานครจะจัดไปตามขั้นตอนพุทธบัญญัติ ทำให้เสีย

ค่าใช้จ่ายไม่มากนัก ต่างกับจังหวัดสุพรรณบุรีที่นอกจากจัดตามขั้นตอนพุทธบัญญัติแล้ว ยังเป็นไปตามขั้นตอนของประเพณีนิยมของคนในสังคม ที่มีเพิ่มเติมขึ้นในภายหลัง เช่น การทำขวัญนาค การจัดขบวนแห่นาค การจัดงานมหรสพและงานเลี้ยงฉลองต่าง ๆ เป็นต้น ทำให้เสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก (สุนทรียา สุนทรวิภาต, 2529 : บทคัดย่อ) จะเห็นได้ว่างานวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์และพิธีการบวชที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมท้องถิ่นและยุคสมัย

### 2.2.3 ความสำคัญของการบวช

พระวิสุทธิธำมณี (2525 : 6) ได้กล่าวไว้ว่า “การบวชทำให้ผู้บวชได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นศาสนบุคคลที่พึงปฏิบัติและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม”

กล่าวถึงความสำคัญของการบวช ไว้ว่า “การบวช เป็นดังโอกาส คือช่องให้ได้บำเพ็ญบุญกุศลอย่างสูง เพื่อบรรลุถึงความบริสุทธิ์, ความสุข, ความสงบอย่างประณีต เมื่อยังไม่ได้บวช ไม่มีโอกาส คือช่องที่จะประพฤตินุญกุลเช่นนั้นได้ เพราะยังพัวพันอยู่ด้วยการบ้านการเรือน บุตรภรรยา การงานต่าง ๆ จะประพฤติดีได้ก็แต่บุญกุศลอย่างของผู้ครองเรือน ผู้ที่ประสงค์บุญกุศลที่สูงขึ้นไป จึงได้ออกจากบ้านเรือน ทำตนเป็นอนาคาริกะ แปลว่า ผู้ไม่มีเรือน ประพฤติตนเป็นผู้มีกน้อย สันโดษ กินอยู่อย่างง่าย ๆ กล่าวสั้น ๆ ว่าบวชนั่นเอง”

สรุป ความสำคัญของการบวช คือ ผู้บวชได้มีโอกาสศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นแนวทางชีวิตออกจากทุกข์ทั้งปวงได้ และยังตนให้เป็นประโยชน์ตน ผู้อื่น และนิพพาน อีกทั้งยังเป็นบุคคลซึ่งเป็นกำลังสำคัญของการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนทายาท

### 2.2.4 ค่านิยมของการบวช

การเข้ามาสู่การเป็นสมาชิกขององค์กรทางพุทธศาสนา ก็เพื่อทำหน้าที่สืบต่อพระพุทธศาสนาซึ่งโดยทั่วไป การผลิตสมาชิกขององค์กร เพื่อสืบทอดหรือทดแทนสมาชิกเดิมที่มีการเคลื่อนย้ายไปสู่อีกสถานภาพหนึ่งเพื่อความดำรงอยู่ขององค์กรนั้น องค์กรของพระสงฆ์ก็เช่นเดียวกัน มีหน้าที่และภารกิจที่สำคัญ คือ การผลิตบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแผ่และดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา การเข้ามาสู่พระพุทธศาสนานั้น ก็คือการบวช ซึ่งการบวชในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสังคมไทย ถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทย

ค่านิยมของการบวชในแต่ละท้องถิ่นก็แตกต่างกันไป ยกตัวอย่างเช่น ค่านิยมทางภาคเหนือ อดีตเมื่อครั้งเป็นอาณาจักรล้านนาที่ประกอบด้วย 8 จังหวัดทางตอนเหนือของประเทศไทย คือ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน มีเชียงใหม่เป็นเมืองหลวง ค่านิยมทางศาสนาไม่ได้มีความชัดเจนและเป็นรูปแบบตายตัว ถือสืบตามกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ประกอบกับเป็นสังคมที่มีการนับถือผีและพราหมณ์ จนกระทั่งพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย ช่วงพญาเมืองแก้ว จึงเห็นเป็นรูปธรรมด้านการนิยมนับถือนครหลวงได้รับการบวชเรียนมากขึ้น และเมื่อล้านนาเคยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าราว 200 กว่าปี ก่อนที่จะถูกรวมเป็นประเทศไทยในเวลาต่อมา จึงปรากฏให้เห็นชัดเจนด้านการรับเอาประเพณีและวัฒนธรรม ด้านต่าง ๆ ของพม่ามาใช้ร่วมกับประเพณีวัฒนธรรมของล้านนาแต่เดิม และสืบทอดมาให้เห็นได้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะค่านิยมของการบวช เช่น

1. **บุญผ้าเหลือง** เป็นแนวความเชื่อของชาวล้านนาที่มีต่อจารีตประเพณีการบวช โดยเฉพาะการครองตนอยู่ในเพศของสมณสงฆ์ ทั้งนี้มาจากค่านิยมของคนในสังคมต่อการเคารพยกย่องพระสงฆ์ว่าเป็นผู้บำเพ็ญบุญบารมีด้วยการอยู่ในกรอบพระวินัยของพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระสงฆ์ จึงถือว่าเป็นสถานะในทางสังคมที่ต่างจากชาวบ้านทั่วไป การดำรงตนอยู่ในฐานะของพระสงฆ์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีความอดทนและการศึกษาเล่าเรียนทางพระศาสนา โดยไม่ได้เข้าไปสัมผัสโดยตรงกับวิถีชนกวัตรอย่างฆราวาส พระสงฆ์รูปใดที่สามารถครองตนอยู่ในเพศของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาได้ยาวนานย่อมเป็นที่เคารพศรัทธาจากชาวบ้าน โดยเฉพาะการที่เด็กชายได้เข้ามาสู่วิถีชีวิตตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา ตั้งแต่เป็นชะโงม สามเณร แล้วได้อุปสมบทเป็นพระสงฆ์จนมีพรรษาที่ยาวนาน โดยไม่เคยลาสิกขาบวชแต่ครองตนเช่นนั้น มาตลอด เรียกได้ว่าพระสงฆ์รูปนั้นมีบุญที่จะอยู่ในผ้าเหลืองได้นาน เพื่อสะสมบุญไว้ทั้งในภพนี้และภพหน้า ยิ่งผู้ที่บวชจนมีพรรษาสูงเกิน 20 พรรษา ถือว่าเป็นพระเถระที่มีอาวุโสชาวล้านนา เรียกว่า **ครูบา** ซึ่งหมายถึงการมีบุญในการบวช หรือที่เรียกว่าเป็นผู้มีบุญผ้าเหลืองมาก แต่ขณะเดียวกันหากพระสงฆ์รูปใดที่บวชในพรรษสั้น ถือว่าไม่มีบุญอยู่ในผ้าเหลืองนาน จึงต้องลาสิกขาไปเป็นฆราวาส ซึ่งมีวิถีชีวิตที่ยังผูกพันกับโลกวัตรและกิเลสต่อไป (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542 : 3499)

2. **พิธีบวชลูกแก้ว** มีความสำคัญยิ่งต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของล้านนา โดยได้รับอิทธิพลของพม่า หลังจากตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า 200 ปี ว่าพิธีบวชเป็นสามเณรของล้านนาในอดีต มักกระทำกันเป็นการใหญ่ นาคสามเณรจะได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าชาย ให้นั่งบนหลังม้าเพื่อเลียนแบบมหากิเณษกรรมของเจ้าชายสิทธิดะ การนิยมนับบวช ทำให้เกิดการสร้างวิหารซึ่งเป็นอาคารเพื่อทำกิจกรรมทางศาสนาทั่วไป รวมทั้งการบวชสามเณร ส่วนพระอุโบสถซึ่งใช้สำหรับการบวชพระตามพระวินัยนั้นกลับเป็นอาคารมีความสำคัญเป็นอันดับสองหรือสามไป ส่วน

ในภาคกลางนั้นพระอุโบสถจะเป็นอาคารที่สำคัญและสง่างามที่สุด (แสง จันทรงาม, 2523 : 146-147)

3. **ปอยลูกแก้ว/ปอยน้อย** เป็นงานเฉลิมฉลองในประเพณีการบรรพชาหรือบวชนเณร ซึ่งจะทำกันในเดือน 8 เหนือ ตรงกับเดือนพฤษภาคม หรือเดือน 6 ของภาคกลาง จุดประสงค์ของการจัดปอยลูกแก้ว ปอยบวช หรือปอยน้อย ก็เพื่อลูกศิษย์วัดที่เรียกว่า ขะโยมวัดที่คอยมาอยู่รับใช้ทำงานในวัดเป็นเวลาพอสมควรแล้วและได้เรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ทางวัดและญาติผู้ใหญ่ก็จะร่วมกันจัดงานพิธีบรรพชาให้เป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา เมื่อกำหนดวันเป็นที่แน่นอนแล้ว พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่เป็นเจ้าภาพในการบรรพชาสามเณรแต่ละรูป ก็จะวิ่งเต้นจัดหาเครื่องอัฐบริขารสำหรับเณรบวชใหม่ให้พร้อมสรรพ ผ้าเครื่องบวชที่จัดเตรียมก็มี สบงธรรมดา 1 ผืน จีวร 1 ผืน อังสะ 1 ผืน ส่วนผ้ารัดเอว (รัดประคด) จะใช้หรือไม่ใช้ก็ได้ บาตร กล่องเข็ม มีดโกน ผ้ากรองน้ำ ลูกประคำ เครื่องสักการะ มีเทียนบวช (เมื่อก่อนใช้ 6 แท่ง ปัจจุบันใช้ 3 แท่ง) ดอกไม้ใส่ค่วัก (กระทง) หรือทำเป็นช่อใส่ลงไปในพานสำหรับขอบวช 1 ขอสรรณคมน์ และศีล 1 ขออุปัชฌายะ 1 ในรายที่พ่อแม่ไม่มีเงินพอก็จะบอกบุญเรียกรไปตามญาติพี่น้องผู้มีฐานะดีให้ช่วยบริจาคคนละชิ้นหรือสองชิ้น เมื่อได้ครบแล้วก็รวบรวมไว้ให้เป็นหมวดหมู่ ทุกฝ่ายต้องมีการประสานงานกัน ผู้มีบทบาทมากคือญาติของผู้จะบรรพชาและกรรมการวัด เจ้าภาพแต่ละคนก็มักจะพิมพ์บัตรเชิญ เชิญไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ตามญาติของแต่ละครอบครัวให้มาร่วมทำบุญ

ส่วนผู้ที่บวชต้องเตรียมตัวฝึกท่องคำขอบวชให้จำได้ในระหว่างเป็นชะโยมวัดนั้น ต้องสามารถอ่านอักขระภาษาพื้นเมืองได้ เพราะเพื่อบวชแล้วจะสามารถอ่านตัวหนังสือในพระธรรมคัมภีร์ต่าง ๆ ได้ รวมทั้งท่องบทสวดมนต์ทำวัตร ฝึกกิริยาท่าทาง การกราบไหว้ เมื่ออยู่ในสมณเพศแล้วจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้อง ก่อนถึงวันงานนั้นจะมีการแอมผ้าอุ้ม คือการจัดเอาเครื่องใช้ของสงฆ์ที่ซื้อมาแล้วนั้นใส่บนพานในคนอุ้มและมีคนกางสัปทน พร้อมกันจัดขบวนระกอบซึ่งอาจมีฆ้องกลองด้วย ก็ได้ไปเยื่อนามหมู่บ้านต่าง ๆ ในละแวกใกล้เคียงเพื่อประกาศบุญนั้น ๆ ด้วย เมื่อถึงวันงานเจ้าภาพจะไปพร้อมกันที่วัดใกล้เคียงนำผู้ที่บวชมาแต่งตัวทรงเครื่องเหมือนเจ้าสิทธิธาตุ หรือ เจ้าชายสิทธิตะขามออกบวช หรือเหมือนละครตัวพระ มีเครื่องทรงที่สง่างาม ปลูกไล่ด้วยน้ำอบน้ำหอม ทาแป้งแต่งตัวเต็มที เรียกว่า **ลูกแก้ว** ชายฉกรรจ์ที่แข็งแรงทำหน้าที่เป็นม้ากัณฐัก หรือม้ากัณฐกะโดยให้ลูกแก้วขี่คอ ลูกแก้วบางคนอาจขี่ม้าและบางคนใช้ช้างเป็นพาหนะก็ได้ ขบวนลูกแก้วบางคนอาจขี่ม้า และขึ้นไปบนบ้านบุคคลสำคัญของหมู่บ้านที่มีคุณวุฒิหรือมีอาวุโสเพื่อให้เขาผูกข้อมือให้พร ขบวนลูกแก้วกลับถึงวัดอีกครั้งก็เปลี่ยนเครื่องแต่งตัวเป็นนุ่งขาวห่มขาวเพื่อเข้าพิธีบวชโดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้บวชให้ การทำบุญ

การทำบุญปอยลูกแก้วนี้ จะมีมหรสพเฉลิมฉลองเพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้ร่วมงาน แม้ว่าจะจัดกันจริง ๆ เพียงวันเดียว อาจมีทั้งกลางวันและกลางคืน มหรสพจะมีมากเพียงใดก็ย่อมแล้วแต่ฐานะของผู้ที่เป็นเจ้าภาพคือบรรดา พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ของลูกแก้ว ที่จะบวช มหรสพที่มักจะเป็นมหรสพขึ้นพื้นคือ ซอ คือการขับโต้ตอบของนักขับชายหญิงโดยมีปี่เลาคอยประกอบ หากเจ้าภาพจัดหาซอที่มีชื่อเสียง จำนวนผู้คนที่มาร่วมทำบุญก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น นอกจากนั้น เจ้าภาพจะต้องเตรียมอาหารมื้อกลางวันที่จะเลี้ยงบรรดาแขกหรือที่มาร่วมรอมทาน (หอมทาน) ด้วย เจ้าภาพที่จัดปอยบวชนั้นจะมีจำนวนกี่คนก็แล้วแต่จำนวนลูกแก้วที่จะบวช เด็ดกวัดหรือจะโยมบางคนที่พ่อแม่ยากจนนั้น ทางวัดและศรัทธาที่มีฐานะดีในหมู่บ้านก็จะร่วมกันเป็นเจ้าภาพให้

ปอยบวชลูกแก้วนี้ ถือเป็นการทำนุบำรุงรักษากิจการอันหนึ่งของชาวล้านนา คือการร่วมทำบุญบริจาคในการบรรพชาสามเณรนี้ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะการได้ร่วมสร้างนื่อนานุญขึ้นใน พระบวรพุทธศาสนาเป็นโอกาสการทูลถวายของบุคคลในชุมชน ซึ่งอาจร่วมเป็นเจ้าภาพซื้อ ปัจจัย อัฐบริวาร อาจร่วมเป็นเจ้าภาพเลี้ยงภัตตาหารแด่พระสงฆ์ หรือเลี้ยงแขกหรือที่มาศรัทธา นับเป็นโอกาสการทำบุญให้ทานที่เอื้ออานิสต์หลายรูปแบบตามกำลังศรัทธาผู้ขอถวายทาน (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542 : 4616-4617)

3. ปอยสา่งลอง คือ งานประเพณีบวชลูกแก้ว เพื่อบรรพชาเป็นสามเณรใน พระพุทธศาสนาของชาวไทยใหญ่และพม่า และโดยเฉพาะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอขุนยวมและอำเภอปาย ประชากรส่วนใหญ่ สืบเชื้อสายมาจากไทใหญ่ ได้สืบทอดงานประเพณีมาเป็นเวลาช้านาน มีหลักฐานปรากฏตั้งแต่มีการสร้างบ้านแปลงเมือง แม่ฮ่องสอน ประเพณีนี้นิยมถือปฏิบัติกันทั้งชาวพม่าและชาวไทยใหญ่ในประเทศไทยและสหภาพ พม่า คำว่า “ปอยสา่งลอง” เป็นภาษาไทใหญ่ เกิดจากคำสามคำมาเชื่อมต่อกัน อันได้แก่ “ปอย” แปลว่า งาน การจัดงาน คำว่า “สา่งลอง” แปลว่า “ลูกแก้ว” โค้ดคำว่า สา่งลอง มาจากคำสองคำ คือ คำว่า “สา่ง” กับคำว่า “ลอง” คำว่า “สา่ง” มีการสันนิษฐานกันว่า น่าจะเพี้ยนมาจากคำว่า “สา่ง” หรือ “ขุนสา่ง” ที่แปลว่า พระพรหม ซึ่งในหนังสือธรรมะได้กล่าวไว้ว่า ท้าวอนิรุทธมหาพรหมได้ถวาย ธิวแรก เจ้าชายสิทธัตถะกุมาร ณ ริมฝั่งแม่น้ำอนาโณมาเมื่อคราวที่เสด็จออกบวช อีกอย่างหนึ่งคำว่า “สา่ง” มาจากคำว่า “เจ้าสา่ง” แปลว่า สามเณร (ถ้าสืบจากสามเณรเรียกว่า “สา่ง” ถ้าสืบจากพระ เรียกว่า “จอง”) “สา่งลอง” ใช้เรียกลูกแก้วที่กำลังจะบรรพชาเป็นสามเณร ส่วนลูกแก้วที่จะ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ นั้น ภาษาไทใหญ่เรียกว่า จางลอง คำว่าจอง มาจากคำว่า “เจ้าจอง” คือพระ อันดับ สำหรับเจ้าอาวาสจะเรียกว่า “หวนเจ้า” ส่วนอีกคำคือคำว่า “ลอง” มาจากคำว่า “อะลอง” แปลว่าพระโพธิสัตว์หรือหน่อพุทธังกูร และอาจถือว่าหมายถึงเจ้าชายได้ด้วย

ชาวไทใหญ่ทั่วไปมีความเชื่อถือกันว่า ผู้ที่มีโอกาสจัดงานบรรพชาสามเณรและอุปสมบทพระภิกษุได้อานิสงส์มาก กล่าวคือถ้าได้บวชลูกชายของตนเองเป็นสามเณรมีอานิสงส์ 8 กัลป์ บวชลูกคนอื่นเป็นสามเณรได้อานิสงส์ 4 กัลป์ ถ้าบวชลูกของตนเองเป็นภิกษุได้อานิสงส์ 16 กัลป์ ถ้าบวชลูกคนอื่นเป็นภิกษุได้อานิสงส์ 8 กัลป์ และผู้ที่ป็นพ่อบวชแม่บวชจะได้รับการยกย่องนับถือในสังคมด้วย พ่อที่บวชให้สามเณรจะถูกเรียกว่า “พ่อสาง” นำหน้าชื่อ เรียกแม่ที่ได้บวชลูกว่า “แม่สาง” พ่อที่ได้บวชให้พระภิกษุเรียกว่า “พ่อจาง” แม่ที่ได้บวชพระภิกษุเรียกว่า “แม่จาง” นำหน้าชื่อ และผู้ที่เคยอุปสมบทจะเรียกว่า “หนาน” หรือ “ทาก-ทาก” นำหน้าชื่อบุคคลนั้น การจัดงานปอยต่างลงจะนิยมจัดกันในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคมของทุกปี ทั้งนี้ เพราะช่วงนี้ทุกคนจะว่างเว้นจากการทำไร่ทำนาทำสวน อาหารอุดมสมบูรณ์ และไม่มีฝนตก การเดินทางไปมาหาสู่กันสะดวกสบาย และประกอบกับเป็นช่วงปิดภาคเรียนของนักเรียนด้วย (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542 : 3655-4656)

4. ปู่อาจารย์ หมายถึง หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ทางด้านพุทธศาสนา และพุทธศาสนพิธี เป็นผู้ดำเนินการไหว้พระ รับศีล เวณทาน หรือการประกอบพิธีต่าง ๆ ทั้งการประกอบพิธีในวัดและในบ้าน และผู้ที่จะเป็นปู่อาจารย์ได้นั้น กำหนดไว้ว่าจะต้องเป็นหนานหรือผู้ลาสิกขาบทในขณะที่พระสงฆ์ตั้งที่กล่าวว่า “น้อยบ่ดีเป็นอาจารย์ หนานบ่ดีเป็นช่างซอ” คือผู้ที่ลาสิกขาบทขณะเป็นสามเณรนั้นไม่ควรจะเป็นอาจารย์ ส่วนผู้ลาสิกขาบทขณะเป็นภิกษุนั้นไม่ควรเป็นนักขับเพลงปญฺญากย์ ในการที่ชาวบ้านจะทำบุญไหว้พระต่าง ๆ ในวัดนั้น ปู่อาจารย์จะเป็นผู้กล่าวนำการไหว้พระ การรับศีล การอาราธนาธรรมและกรโองาสเวณทานหรือการกล่าวมอบเครื่องไทยทานแก่พระสงฆ์ ส่วนในการทำพิธีในบ้านหรือนอกวัดนั้น ปู่อาจารย์ก็จะทำหน้าที่เดียวกันนี้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ปู่อาจารย์ทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่จะประสานหรือทำความเข้าใจระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์และศาสนพิธี

ในบางวัดที่เจ้าอาวาสไม่สันทัดเรื่องพิธีกรรมก็จะมอบหมายให้ปู่อาจารย์เป็นหลักในการดำเนินนี้ ในสมัยก่อนนั้นชาวบ้านจะให้ความเคารพและเชื่อฟังปู่อาจารย์พอ ๆ กับพระสงฆ์ นอกเหนือจากการได้รับเครื่องไทยทานอย่างเดียวกับพระสงฆ์ในพิธีต่าง ๆ แล้ว ชาวบ้านจะรวบรวมข้าวเปลือกมอบให้แก่ปู่อาจารย์ เพราะต้องการให้ปู่อาจารย์มีเวลากับการดำเนินอย่างเต็มที่โดยไม่ต้องไปตรากตรำทำนาอีก กล่าวกันว่าวัดไหนถ้าเจ้าอาวาสและปู่อาจารย์ไม่กลมเกลียวกันแล้ว วัดนั้นมักจะเสื่อม บางแห่งอาจเรียกว่าอาจารย์ หรือปู่อาจารย์ เป็นต้น ชาวไทลื้อเรียกผู้ทำหน้าที่เช่นนี้ว่า ตั่งเข้า และเรียกหญิงที่ทำหน้าที่อย่างเดียวกันว่า “แม่ตั่ง” (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542 : 3932-3933)

## 2.4 การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา เดิมทีมิได้กำหนดไว้หากแต่เมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ล่วงละเมิดระหว่างสงฆ์กันเอง การประพฤติปฏิบัติที่ขัดต่อการดำรงสมณสาธูปของความป็นนักบวช หรือเมื่อได้รับการถูกดำเนินคดีเฝ้าจากพุทธบริษัทโดยทั่วไปอันเป็นการเสื่อมเสียต่อพระศาสนา พระพุทธเจ้าจึงเห็นความสำคัญที่จะต้องมีการชำระความและทรงกำหนดสิกขาบทแก่หมู่สงฆ์ ( ภิกขุ 227 ข้อ, ภิกขุณี 311ข้อ, สามเณรและสามเณรี 10 ข้อ, อุบาสกและอุบาสิกา 5ข้อ) เพื่อก่อประพฤติปฏิบัติในการดำรงไว้ซึ่งพระศาสนาและความเป็นอยู่ของหมู่สงฆ์

ส่วนการจัดการปกครองภายในคณะสงฆ์แต่ละคณะทรงมอบอำนาจให้พระอุปัชฌาย์เป็นอาจารย์ปกครอง สัทธวิหาริก อันเตวาสิก หมายถึงพระลูกศิษย์ พระเถร ปกครองอาวาสิกะ หมายถึงภิกษุในอาวาสนั้น ๆ ซึ่งเป็นมูลฐานแห่งการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค (วสิน อินทสระ, 2525 : 223-225)

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล ผู้ปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คือ พระพุทธเจ้า เพราะเป็นผู้ประกาศพระศาสนาและวางกฎระเบียบต่าง ๆ ให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติ ในระยะต้นพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติพระวินัย เพราะพระสงฆ์ส่วนมากเป็นพระจีณาสพ (พระอรหันต์) ผู้ที่จะบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาก็นับว่าเข้ามาประพฤติพรหมจรรย์เพื่อให้ได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือพระนิพพานจริง ๆ ต่อมาเมื่อมีผู้มีศรัทธาอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็จำเป็นต้องมีการปกครองสงฆ์บริษัท (พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระยาคำรงราชานุภาพ, 2513) ดังนี้ “พระธรรมวินัย” จึงเป็นแบบในการปกครองซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของพระผู้มีภาคเจ้า โดยก่อนที่พระองค์จะทรงปรินิพพานได้ตรัสกับคณะสงฆ์มีพระอานนท์เถระเป็นประธานว่า “...อานนท์พระธรรมวินัยอันใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเราล่วงลับไปแล้วพระธรรมวินัยนั้นแหละจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย...” (ที.ม.10/141/153)

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล หลังจากพระศาสดาปรินิพพานแล้วการปกครองของสงฆ์แม้จะมีพระธรรมวินัยให้ยึดเป็นหลักปฏิบัติ แต่ถึงกระนั้นก็ต้องมีพระเถระผู้อาวุโสเป็นผู้นำควบคุมความประพฤติให้อยู่ในกฎ ระเบียบ เช่นพระมหากัสสปเถระ ผู้เป็นพระอาวุโสสูงสุด ได้รับการยอมรับเป็นประธานสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ มีอำนาจในการคัดเลือกพระสงฆ์ที่จะร่วมสังคายนาพระธรรมวินัย โดยคัดเอาแต่ภิกษุจีณาสพ(พระอรหันต์) ทรงพระไตรปิฎกอันเป็นประเภทพระปริยัติธรรมทั้งสิ้นและเป็นผู้ได้ปฏิสัมภิทา (ปัญญาที่แตกฉาน มี 4 อย่าง) และมีมหาบุรุษล้วนเป็นพระที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกขึ้นสู่เอตทัคคะ (ความเป็นเลิศด้านต่าง ๆ) โดยมาก และเป็นจำพวกแตกฉานในพระไตรวิชาทั้งหลายร่วม 500 องค์ (สมเด็จพระวันรัตน์, 2511: 30)

ในการสังคายนาครั้งแรกนี้ก็เกิดให้มีความคิดแบ่งแยกแล้วเพราะมีพระภิกษุกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับพระมหากัสสปะ ประเด็นดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการปกครองคณะสงฆ์ภายหลังจากพระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานใหม่ ๆ ภิกษุทั้งหลายจะเชื่อฟังและปฏิบัติตามเฉพาะหัวหน้าของตนเป็นใหญ่ทำให้เกิดกลุ่มสงฆ์แบ่งแยกกันออกไป (พระมหาวรรชัย กลิ่งโพธิ์, 2539:10-11)

การสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ 2 เกิดขึ้นหลังพุทธปรินิพพาน 100 ปี ณ เมืองเวสาลี ด้วยสิกขาบทเล็กน้อย ๆ ในเรื่องวัตถุ 10 ประการ ที่ภิกษุเมืองเวสาลีถือว่าปฏิบัติตามได้ไม่อาบัตินี้จึงเป็นเหตุให้หมู่สงฆ์มีความคิดเห็นต่างกันไป และหลังจากการสังคายนาครั้งนี้ทำให้พุทธศาสนาแบ่งแยกออกไปเป็น 2 คณะใหญ่ ๆ คือ คณะเถรวาท ซึ่งเป็นคณะที่สืบสายมาจากคณะของพระมหากัสสปเถระ และคณะมหาสังฆิกาวาทซึ่งเป็นคณะของเหล่าภิกษุชาวเมืองเวสาลีที่ประพฤติยึดมั่นในวัตถุ 10 ประการ (แสวง อุคมศรี, 2533:54)

การสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ 3 เกิดขึ้นหลังพุทธปรินิพพาน 235 ปี ณ วัดโศการาม เมืองปาฏลิบุตรแคว้นมคธ มีพระโมคคัลลิตบุดติสเถระเป็นประธานมีพระอรหันต์ 1,000 รูป ร่วมประชุมสังคายนา ใช้เวลานาน 9 เดือน จึงแล้วเสร็จ ด้วยเหตุที่มีพวกเดียรฉัตรหรือนักบวชศาสนาอื่นปลอมบวชแล้วแสดงลัทธิศาสนาและความเห็นของตนว่าเป็นพุทธศาสนา ในการนี้พระโมคคัลลิตบุดติสเถระจึงขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราชชำระสอบสวนเพื่อกำจัดเดียรฉัตรออกจากพระพุทธศาสนาได้แล้วจึงสังคายนาพระธรรมวินัย (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2537:9)

การสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ 5 พุทธศักราช 450 กระทำที่อาโลกเลนสถาน มตเลชนบท ประเทศศรีลังกา เพื่อต้องการจารึกพระพุทธวจนเป็นลายลักษณ์อักษร ด้วยเกรงว่าการถ่ายทอดโดยระบบท่องจำอาจวิปริตคลาดเคลื่อน พระรักษิตมหาเถระเป็นประธาน ทำอยู่นานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐาน ครั้งที่ 6 พุทธศักราช 756 กระทำที่ประเทศศรีลังกาโดยพระพุทธโฆษาจารย์ชาวอินเดีย ได้แปลและเรียบเรียงอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี ในรัชสมัยพระเจ้ามหารนาม การสังคายนาครั้งนี้มิได้ชำระพระไตรปิฎก หากแต่ชำระอรรถกถาทางลังกาจึงไม่นับเป็นการสังคายนา ครั้งที่ 7 พุทธศักราช 1587 กระทำที่ประเทศศรีลังกา มีพระกัสสปเถระ เป็นประธานได้รจนาและชำระคัมภีร์ฎีกาต่าง ๆ ร่วมกับภิกษุผู้เชี่ยวชาญพุทธธรรมกว่า 1,000 รูป ครั้งที่ 8 พุทธศักราช 2020 ในรัชสมัยพระเจ้าดิโลกราช อาณาจักรล้านนา กระทำที่วัดโพธาราม (เจ็ดยอด) เชียงใหม่ ทำอยู่ 1 ปีจึงสำเร็จ ครั้งที่ 9 พุทธศักราช 2331 กระทำที่ประเทศสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีพระเถระ 218 รูป และราชบัณฑิตยสถาน 32 คนร่วมมือกันทำเป็นเวลา 5 เดือนจึงสำเร็จ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2543:6-8)

จะเห็นได้ว่านับแต่การสังคายนาครั้งที่ 3 เป็นต้นไป ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับรัฐในการแก้ไขปัญหาคณะสงฆ์ ดูเหมือนจะเกี่ยวเนื่องด้วยกันอยู่เสมอ การปกครองคณะสงฆ์ใน

ประเทศที่พระพุทธศาสนาเป็นประธาน จึงต้องอาศัยพระราชอำนาจพระราชอาณาจักรอุดหนุนแต่นั้นเป็นต้นมา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2513 : 4)

### 2.3.1 การปกครองคณะสงฆ์ไทย

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยก่อนสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มีทั้งนิกายหินยานและมหายาน แต่เมื่อได้สถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแล้ว พระมหากษัตริย์และประชาชนชาวไทยได้รับเอาพระพุทธศานานิกายหินยานเป็นศาสนาประจำชาติ คณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยแบ่งออกเป็นสองคณะ คือ คณะคามวาสีหรือฝ่ายขาวหรือคณฤชระคณะหนึ่งและคณะอรัญวาสีหรือฝ่ายซ้าย หรือวิปัสสนาธุระ การปกครองในแต่ละคณะแบ่งปกครองกันเป็นคณะใหญ่ และมีคณะย่อย และวัดขึ้น ต่อคณะใหญ่เหมือนในครั้งพุทธกาล พระมหากษัตริย์ทรงตั้งสมณศักดิ์ถวายราชทินนามแก่พระสงฆ์เป็นสังฆราช และปุครุ หรือพระครูในแต่ละฝ่าย และแต่ละหัวเมือง ในสมัยหนึ่งจะมีการยกย่องพระสังฆราชาของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นพระสังฆราชสูงกว่าพระสงฆ์ทั้งปวง

สมัยกรุงศรีอยุธยาพระสงฆ์แบ่งเป็นสองคณะดังเดิม พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่และเจ้าคณะรองลงมา ถวายบรรดาศักดิ์เจ้าคณะใหญ่แต่ละฝ่ายเป็นสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระสังฆราชยุคแรกก็ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ต่อมาได้มีการแบ่งเรียกคณะเป็นคณะเหนือคณะใต้ ยกวัดวาอารามและพระสงฆ์ฝ่ายเหนือขึ้นคณะหนึ่ง ฝ่ายใต้ขึ้นกับคณะหนึ่ง เมื่อถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายอย่างชัดเจนเป็นสามคณะ คือ คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย รวมวัดในกรุง 17 วัด หัวเมืองฝ่ายเหนือ 48 หัวเมือง คณะอรัญวาสี รวมวัดในและนอกกรุง 7 วัด พระภิกษุรามัญและลาว เข้าเป็นฝ่ายหนึ่ง และคณะคามวาสีฝ่ายขวา รวมวัดในกรุง 17 วัด และหัวเมืองฝ่ายใต้ 46 หัวเมือง ในแต่ละฝ่าย มีสมเด็จพระราชาคณะเป็นเจ้าคณะใหญ่พระราชาคณะในกรุงเป็นเจ้าคณะรองและพระครูหัวเมืองและพระสังฆราชาในหัวเมืองประเทศราช ขึ้นต่อคณะหรือฝ่ายนั้นในกรุงเทพ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ของคณะใดคณะหนึ่งตามที่ทรงเห็นสมควรเป็นสมเด็จพระสังฆราช

สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี หลังจากทรงกอบกู้บ้านเมืองเป็นเอกราชแล้ว ก็ได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ให้คืนสู่รูปเดิมเมื่อครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ทรงแสวงหาเลือกสรรพระภิกษุจากเมืองต่าง ๆ มาสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช และตั้งเจ้าคณะปกครองสงฆ์ทั้งฝ่ายคามวาสีและอรัญวาสี แต่ยังไม่ทันเสร็จเรียบร้อยก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน

ครั้งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี รัชกาลที่ 1 ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และแต่งตั้งพระราชาคณะจัดการปกครองคณะสงฆ์ ให้มีการตรากฎหมายใช้ปกครองพระภิกษุสามเณรด้วย การปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็นสองคณะ คือ คณะเหนือและคณะใต้ ในแต่ละคณะมีฝ่าย

คามวาสีและอรัญวาสีขึ้นอยู่ รวมวัดและคณะสงฆ์ในหัวเมืองและหัวเมืองประเทศราชขึ้นอยู่ในคณะทั้งสองนี้ และมีตำแหน่งสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสีอยู่ต่อมาจนถึงรัชกาลที่ 3 โดยไม่มีคณะสงฆ์ฝ่ายนี้ และทรงโปรดให้รวมพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในกรุงเทพโดยมากเข้าเป็นคณะกลางขึ้นในกรมหมื่นนุชิตชิโนรส อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพน ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงสถาปนากรมหมื่นนุชิตชิโนรส เป็นกรมสมเด็จพระปรमानุชิตชิโนรสเป็นประธานแห่งสงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักร และทรงสถาปนาเจ้าคณะใหญ่เป็นสมเด็จพระราชาคณะทั้ง 4 คณะ คือ คณะเหนือ ได้กลาง และคณะอรัญวาสี และมีการตั้งคณะธรรมยุติกายขึ้นในคณะกลาง จนถึง พ.ศ. 2422 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้สถาปนาเจ้าคณะใหญ่เป็น 5 คณะ คือ คณะเหนือ ได้ กลาง อรัญวาสี และคณะธรรมยุติกาย และมีเจ้าคณะรองตำแหน่งพระราชาคณะ พระครูปกครองวัดในกรุง และพระราชาคณะและพระครูปกครองวัดและคณะสงฆ์ตามหัวเมือง ขึ้นต่อสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ในกรุง ในแต่ละพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชบ้าง สมเด็จพระมหาสมณเจ้าบ้างในคณะหนึ่งคณะใดเป็นมหาสังฆปริณายก ประธานทุกคณะในส่วนรวมของประเทศ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ พระครู และเจ้าอาวาสปกครองวัด และพระภิกษุและสามเณรตามพระธรรมวินัย **พระมหากษัตริย์ทรงบริหารและปกครองดูแลอุดหนุนการคณะสงฆ์ให้พระภิกษุและสามเณรประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และอยู่ในโอวาทของเจ้าคณะ เจ้าอาวาส ตามพระราชกำหนดกฎหมายของทางฝ่ายราชอาณาจักร** แต่ก็ยังไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการคณะสงฆ์โดยเฉพาะจนถึง พ.ศ. 2445 ได้มีพระบรมราชโองการในรัชกาลที่ 5 เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2445 ว่าเพื่อให้ฝ่ายพุทธจักรมีการปกครองคู่กันกับฝ่ายราชอาณาจักรที่ได้ทรงแก้ไขขึ้นแล้ว จึงให้ประกาศพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก 121 (ร.ศ. 121) การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ดำเนินมาจนถึง พ.ศ. 2505 เกิดปัญหาในการปกครองและการดำเนินกิจการของสงฆ์บางประการ จึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2505 และเริ่มบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2506 เหตุผลในการประกาศใช้ฉบับนี้ มีว่า โดยที่การจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ไม่ใช่เป็นกิจการอันพึงแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจ เช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านี้เป็นผลการบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2523:4-10)

ในช่วงปี พ.ศ. 2544-2545 ได้มีการเรียกร้องให้มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ซึ่งได้ใช้มานานและเมื่อเกิดปัญหาในการจัดการคณะสงฆ์การแก้ไขปัญหาก็ล่าช้า การบริหารและการปกครองไม่มีประสิทธิภาพพอปรกับ

ทางฝ่ายอาณาจักรได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน และได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ถือว่าเป็นฉบับการปฏิรูปการศึกษา คณะสงฆ์และฝ่ายอาณาจักรก็ได้พยายามร่วมกันเสนอการปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากกว่านี้ ได้มีการตั้งคณะกรรมการทั้งฝ่ายมหาเถรสมาคมและฝ่ายอาณาจักร จนเป็นร่างที่ผ่านความเห็นจากมหาเถรสมาคมและคณะรัฐมนตรีแล้ว แต่ก็มีเหตุการณ์ขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเอง จนเกิดมีการประท้วงวุ่นวายกัน จนที่สุดคณะรัฐบาลก็แสดงความสามัคคีของคณะสงฆ์ ต้องนำร่างกลับไปให้คณะกรรมการกฤษฎีกา เพื่อขอความเห็นชอบของคณะสงฆ์ จึงทำให้การเสนอร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หยุดชะงักไป (สมศักดิ์ บุญปู้, 2547 : 295)

การจัดโครงสร้างการบริหารและปกครองคณะสงฆ์ ในปัจจุบันเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาลในสมัยนั้น ซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศของจอมพลสฤษดิ์ที่นิยมการรวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็งจอมพลสฤษดิ์เห็นว่าการปกครองระบบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้นนำมาซึ่งความล่าช้าและขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น จึงเห็นว่าการแยกอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ ออกเป็น 3 ทาง คือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2536 : 43)

องค์กรปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งตราขึ้นในภาวะที่บ้านเมืองอยู่ในระยะปฏิวัติและฉบับปรับปรุงเป็นฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 เมื่อเทียบเคียงทั้ง 2 ฉบับ โดยยึดเอาโครงสร้างส่วนมาผสม โดยปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น จึงได้รูปแบบองค์กร (พระธรรมปริยัติโสภณ, 2545 : 8-9) ดังนี้

1. **ผู้บัญชาการ** ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นองค์ประมุขสงฆ์ และเป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์สูงสุด ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจแห่งกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา

2. **องค์กรปกครอง** คณะสงฆ์ส่วนกลาง แยกเป็น 2 ส่วน คือ

1) **มหาเถรสมาคม** ได้แก่ องค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด ซึ่งเป็นองค์กรหลักประกอบด้วย

- สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง
- สมเด็จพระราชาคณะ เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง
- พระราชาคณะที่ทรงแต่งตั้ง (ไม่เกิน 12 รูป) เป็นกรรมการ

### ลักษณะดำเนินการ

1. ประธานกรรมการ เป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ
2. อธิบดีกรมการศาสนา (ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง

#### 2) องค์กรย่อยในส่วนกลาง

1. เขตปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ เขตปกครองสงฆ์ในนิคาย นั้น ๆ ดังนี้
  - ก. หน (มหานิกาย) – เจ้าคณะใหญ่เป็นผู้บังคับบัญชา
  - ข. คณะ (ธรรมยุต) – เจ้าคณะใหญ่เป็นผู้บังคับบัญชามีเลขานุการ สนองงานเลขานุการเจ้าคณะใหญ่ จัดเป็น “พระสังฆาธิการ”
2. คณะกรรมการต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม
  - ก. คณะกรรมการฝ่ายปกครอง
  - ข. คณะกรรมการฝ่ายศาสนศึกษา
  - ค. คณะกรรมการฝ่ายศึกษาสงเคราะห์
  - ง. คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์
3. คณะกรรมการและคณะอนุกรรมการอื่น ๆ (มีจำนวนมากคณะ)
4. กองงาน
  - ก. กองบาลีสนามหลวง
  - ข. กองธรรมสนามหลวง
  - ค. กองงานพระธรรมทูต

#### 3. องค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ได้แก่เขตปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค มี

4 ชั้น คือ

- 1) ภาค มีเจ้าคณะภาคเป็นผู้บังคับบัญชา และรองเจ้าคณะภาคเป็นผู้ช่วย
- 2) จังหวัด มีเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชา และรองเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ช่วย
- 3) อำเภอ มีเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้บังคับบัญชา และรองเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้ช่วย
- 4) ตำบล มีเจ้าคณะตำบลเป็นผู้บังคับบัญชา และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วย

4. วัด เป็นองค์กรต่ำสุดและเป็นองค์กรหลัก เป็นฐานรองรับกิจการคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เป็นหน่วยบริหารและจัดการโดยตรงมีเจ้าอาวาสเป็นผู้บังคับบัญชา และรองเจ้าอาวาสเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ช่วยในกิจการทั่วไป ไวยาวัจกรเป็นช่วยงานการศาสนสมบัติ

อนึ่ง เจ้าคณะ รองเจ้าคณะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็น “พระสังฆาธิการ”

### 2.3.2 การปกครองคณะสงฆ์เชียงใหม่สมัยปกครองโดยอาณาจักรล้านนา

พุทธศตวรรษที่ 19 ครั้งเมื่อพระเจ้ามังรายมหาราชได้สถาปนานครเชียงใหม่เป็นราชธานี พ.ศ. 1839 ราชวงศ์ของพญามังรายได้ปกครองอาณาจักรล้านนาสืบมา จนถึง พ.ศ. 2101 สุลายเอกราชแก่พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์แห่งพม่า และพ.ศ. 2317 ล้านนาถูกยึดคืนจากพม่า ด้วยพระเจ้าตากสินมหาราชกษัตริย์แห่งธนบุรี นับแต่นั้นล้านนาถูกรวมเป็นหนึ่งเดียวกับกรุงธนบุรี ที่เรียกว่า สยาม ในเวลาต่อมา แล้วลดฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2476 (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, 2546 :2)

การปกครองโดยกษัตริย์ราชวงศ์มังราย สามารถแบ่งออกเป็น 3 ยุคสมัย คือ (1) สมัยของการสร้างอาณาจักร เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 1839 ถึง พ.ศ. 1898 รวม 59 ปี มีกษัตริย์ปกครอง 5 พระองค์ (2) สมัยที่อาณาจักรรุ่งเรือง เริ่มจาก พ.ศ. 1898 ถึง พ.ศ. 2068 รวมเวลา 170 ปี มีกษัตริย์ปกครอง 6 พระองค์ และ (3) สมัยอาณาจักรเสื่อมสลาย เริ่มจาก พ.ศ. 2068 ถึง พ.ศ. 2101 รวมเวลา 33 ปี มีกษัตริย์ปกครอง 6 พระองค์ (พิธิชัย ไชยแสงสุขกุล และคณะ, 2531 :1/1/20/20)

แต่ละสมัยของการปกครองของกษัตริย์ยังบ่งบอกถึงการที่ผู้ปกครองให้ความสำคัญต่อการทำนุบำรุงการพระศาสนาและมีบทบาทต่อการปกครองสงฆ์มากน้อย ในเวลาเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นถึงประเพณีและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สืบมา ดังนี้

ตั้งแต่พญามังรายถึงพญาสามฝั่งแกนมีนิกายสงฆ์ล้านนา ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกเป็น 3 นิกายใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. นิกายพื้นเมืองเดิม สืบทอดมาจากพระโสมเถระกับพระอุดรเถระ มีวัดหริภุญชัยเป็นศูนย์กลาง
2. นิกายรามัญวงศ์ หรือคณะบุพผาวาสี หรือต่อมาเรียกว่า นิกายสวนดอกไม้ สืบทอดมาจากพระสุมนเถระพระสงฆ์จากสุโขทัย มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดบุพผารามหรือวัดสวนดอกไม้
3. นิกายลังกาวงศ์ใหม่ หรือนิกายสีหฬ หรือหน่ป่าแดง สืบทอดมาจากคณะสงฆ์ล้านนาจำนวน 12 รูป เดินทางไปบวชเรียนใหม่ยังลังกาที่ปี ศูนย์กลางอยู่ที่วัดป่าแดงมหาวิหารและวัดโพธาราม (วัดเจ็ดยอด)

การจัดระเบียบปกครองคณะสงฆ์ในล้านนาในยุคแรกนั้น กษัตริย์ และประชาชนนับถือพุทธศาสนาเถรวาท จึงเท่ากับเป็นศาสนาประจำรัฐเช่นเดียวกับลังกา การจัดระเบียบ

การปกครองคณะสงฆ์ ภายในพุทธกิจกับที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายบ้านเมืองก็คงจะคล้ายกับลังกา คือ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธกิจในคณะสงฆ์ด้วยกัน มีพระสังฆราช สังฆปริณายก เป็นประมุขซึ่งจะสถิตในพระอารามหลวงในเมืองราชธานี มีเจ้าอาวาสและพระอุปัชฌาย์ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายบ้านเมืองนั้น พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานสมณศักดิ์ และราชทินนามแก่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ นอกจากนั้นยังมีสังฆนายกของแต่ละฝ่ายแต่ละคณะ ปกติเมืองต่าง ๆ ปรากฏชื่อสูงสุดแห่งพระสังฆปริณายกว่า พระสังฆราช และได้พบว่าตำแหน่งพระสังฆราชนี้ มีปรากฏตั้งแต่ครั้งรัชสมัยพระนางจามเทวีแห่งอาณาจักรหริภุญชัย

การจัดระเบียบการปกครองของสถาบันสงฆ์ด้านนามีความละเอียดซับซ้อนเนื่องจากเป็นสังคมใหญ่ การควบคุมดูแลของพระสังฆราชหรือของมหาสวามีของแต่ละฝ่ายอาจจะเป็นไปไม่ทั่วถึง จึงมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น “หมวดอุโบสถ” ซึ่งอาจเทียบเท่ากับตำบล ของฝ่ายอาณาจักร หมวดอุโบสถหนึ่งมี “หัววัด” สังกัดประมาณสิบกว่าหัววัด ทั้งนี้แล้วแต่ความสะดวกในการติดต่อ ส่วนใหญ่จะเป็นวัดที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงโดยรอบ คำว่า หมวดอุโบสถ หมายถึง วัดที่สังกัดหมวดอุโบสถใดจะต้องไปเข้าอุโบสถทำสังฆกรรมใน “วันเดือนดับเดือนเพ็ญ” คือวันแรม 15 ค่ำ และวันขึ้น 15 ค่ำ ในหัวหมวดอุโบสถหนึ่ง ๆ จะมีพระสงฆ์ชั้นเถระหรือชั้นสังฆราชา เป็นหัวหน้าหมวด ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองดูแลและบังคับบัญชาพระลูกหมวดให้ประพฤติดี ประพฤติชอบ สังฆราชาที่ปกครอง หมวดอุโบสถนี้เปรียบเสมือนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของฝ่ายสงฆ์ ที่ช่วยพระสังฆราชในการปกครองสงฆ์

หน่วยการปกครองหน่วยเล็กกรองจากหมวดอุโบสถ คือ วัด ผู้บริหารวัดคือเจ้าอาวาสหรือสาธุเจ้าหลวง โดยเฉพาะพระอารามหลวง กษัตริย์ทรงเป็นผู้คัดเลือก และแต่งตั้งพระเถระชั้นผู้ใหญ่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส และมีปรากฏการณ์เกิดขึ้นหลายครั้งที่กษัตริย์ทรงปลดเจ้าอาวาสองค์เดิมออกจากตำแหน่งแล้วแต่งตั้งพระเถระองค์ใหม่ขึ้นมาแทน และเนื่องจากวัดเป็นเหมือนหน่วยการปกครองระดับท้องถิ่นของฝ่ายศาสนจักร ในเขตการปกครองของแต่ละวัดจะมีศาสนสมบัติเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพระอารามหลวง ประชาชนของวัดจะประกอบด้วย ทนุหัตถ์และบรรพชิตและที่คิน ไร่ สวน เรือกนา เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ เจ้าอาวาสจึงมีคณะบริหารที่ประกอบด้วยบรรพชิตทนุหัตถ์ที่ถวายตัวเข้ามาเป็นข้ารับใช้ศาสนา อาทิ

#### กรรมการบริหารวัด ประกอบด้วย

1. เจ้าอาวาส
2. รองเจ้าอาวาส หรือพระใบเสก้า (ตุบาลก้า) รับผิดชอบงานตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายหรือบริหารงานทั่วไปแทนเจ้าอาวาส

3. สังฆนายก ในแต่ละฝ่ายจะมีพระสงฆ์ในตำแหน่งสังฆนายกซึ่งมีหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบฝ่าย เช่น รวมสังฆนายกฝ่ายอุปสมบทกรรม สังฆนายกฝ่ายดูแลผลประโยชน์ของวัด และสังฆนายกฝ่ายการศึกษา สำหรับฝ่ายการศึกษานี้จะมีเจ้าอาวาส (ตุ๋หลวง) เป็นครูใหญ่ คุ้บาลำได้แก่ พระสงฆ์ที่มีพรรษาสูง ตั้งแต่ 5 พรรษาขึ้นไป ทำหน้าที่เป็นครูสอนพระเณรและมี คุ้หานานที่อ่อนกว่า 5 พรรษา เป็นครูสอนลูกศิษย์วัด ชะโยมวัด จึงทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์และวัดยังเป็นสถานที่รักษาผลงานทางศิลปและวรรณคดีของอาณาจักรไว้ด้วย

และนอกจากผู้บริหารวัดจะเป็นบรรพชิตแล้ว ยังมีคณะกรรมการบริหารฝ่ายคฤหัสถ์ซึ่งเจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือกและแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยในกิจการของวัด อาทิ

1. หมื่นวัด นายวัด และนางวัด ทำหน้าที่เกี่ยวกับการพิจารณาคดีความที่เกิดขึ้นในเขตปกครองวัด
2. อาจารย์วัด ทำหน้าที่เป็นมัคคนายก เป็นฝ่ายวิชาการและเป็นผู้นำทักทายภิกขา
3. แก้ววัด ทำหน้าที่ดูแลกิจการต่าง ๆ ในวัด หรือฝ่ายสาธารณูปการของวัด
4. ล่ามวัด ทำหน้าที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ประกาศกิจกรรมของสงฆ์และของวัด ในกรณีที่เป็นวัดใหญ่ หรือวัดในพระบรมราชูปถัมภ์ ล่ามวัดอาจจะมีมากกว่า 1 คน เป็นล่ามชาย ล่ามขว เช่นเดียวกับฝ่ายอาณาจักร
5. เลขวัด ทำหน้าที่ฝ่ายบัญชีของวัด เข้าใจว่าทำบัญชีทั้งทางการเงิน บัญชีสมบัติของวัด ทั้งหมดซึ่งรวมทั้ง คนของวัดด้วย หรืออาจจะเรียกว่าเป็นนายทะเบียนของวัดเป็นต้น

ต่อมาภายหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกในปี พ.ศ. 2020 ในรัชกาลพญาติโลกราชแล้ว เนื่องจากกษัตริย์ล้านนาทรงเลื่อมใสและสนับสนุนคณะสงฆ์ฝ่ายป่าแดงลังกาวงศ์ใหม่ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในคณะสงฆ์ขึ้น คือ มีการตั้งพระสงฆ์คณะหนึ่งซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์ราชาคณะหนึ่งโดยมีคณะพระสังฆาธิการประกอบด้วย พระมหาเถรธรรมทินเป็นประธาน และมีพระธรรมธรพระวินัยธรรมและพระอภิธรรมจารย์ เป็นภิกษุเถระร่วมคณะปกครองสงฆ์เป็นที่เข้าใจในหมู่คณะสงฆ์ล้านนาในยุคนั้นว่า พระภิกษุทั้งปวงต้องอยู่ในโอวาทเชื่อฟังคำสั่งสอนของพระมหาเถรทั้ง 5 รูปนี้เท่านั้น รวมทั้งมีหน้าที่ในการวินิจฉัยการวิวาทกรณีในหมู่สงฆ์ด้วย

ในตอนปลายราชวงศ์มังราย ตำแหน่งสงฆ์ชั้นพระสังฆราชกับพระมหาสวามีจะควบคู่เป็นตำแหน่งเดียวกัน ดังเช่น พระมหาสังฆราชสวามี ในรัชกาลพญาเมกุสิสุททวิงศ์ พ.ศ. 2094 จะเห็นได้ว่า แม้โครงสร้างการปกครองของสถาบันสงฆ์มีพระสังฆราชเป็นประมุขแต่พระสงฆ์ที่สังคมให้การเคารพนับถือและยกย่องอย่างสูงก็คือ พระครู หรือพระราชาครู เข้าใจว่าจะเป็นพระสงฆ์

ที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเป็นอย่างดีโดยเฉพาะประเพณีฝ่ายอาณาจักร พระราชครูเป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์ล้านนามาโดยตลอด (ยุพิน เข้มมุกข์, 2531: 63-77)

ตั้งแต่ล้านนาได้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับราชอาณาจักรสยาม ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ภายหลังจากการจัดการปกครองคณะสงฆ์ โดยรูปแบบตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ในมณฑลพายัพและเมืองเชียงใหม่ที่เคยได้รับการวางรากฐานตั้งแต่ พ.ศ. 2449 แล้ว ต่อมาราว พ.ศ. 2454 – พ.ศ. 2459 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงรวบรวมการปกครองคณะสงฆ์เป็นคณะปักษ์ และจัดการควบคุมการอนุญาตบรรพชาอุปสมบททั้งราชอาณาจักร การควบคุมคณะสงฆ์พื้นเมืองดังกล่าว นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรแล้ว การดำเนินการจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ ยังเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเผยแผ่อิทธิพลของวัฒนธรรมการศึกษาของคณะสงฆ์ภาคกลางสู่จารีตการศึกษาของคณะสงฆ์ในท้องถิ่น นับแต่นั้น (ไข่มุก อุทยาวลี, 2537: 94-96)

### 2.3.3 การปกครองคณะสงฆ์เชียงใหม่ปัจจุบัน

คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ดำเนินการปกครองในลักษณะขององค์กรปกครองส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นไปตามลำดับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน คือ มีเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชา และรองเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ช่วย มีเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้บังคับบัญชา และรองเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้ช่วย และมีเจ้าคณะตำบลเป็นผู้บังคับบัญชา และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วย มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บังคับบัญชา และรองเจ้าอาวาสเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ช่วยในกิจการทั่วไป ไวยาวัจกรเป็นผู้ช่วยงานการศาสนสมบัติ

การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ ทำหน้าที่ในการบริหารและจัดการการปกครองสงฆ์ในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ มีเขตการปกครองทางคณะสงฆ์ จำนวน 22 อำเภอ และอีก 2 กิ่งอำเภอ รวม 220 ตำบล และให้มีการรวบรวมสถิติจำนวนพระภิกษุและสามเณรในเขตปกครองทุกต้นปี เพื่อรายงานข้อมูลการดำเนินการบริหารงานและนำเสนอรายงานการดำเนินการต่อสำนักงานเจ้าคณะภาค 7 ซึ่งตั้งอยู่วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

โดยมีสำนักงานคณะสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ เป็นสำนักงานในการดำเนินงานด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่อาคารพระธรรมสิทธิธำมรงค์ ชั้นที่ 1 วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

## 2.4 การศึกษาสงฆ์

### 2.4.1 การศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรไทย

เพื่อนำไปสู่การศึกษาเบื้องต้น ว่าด้วยที่มาการศึกษาสำหรับการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรไทย จึงขอยกเอาคำสัมภาษณ์ของ ดร. ประมวล เพ็งจันทร์ อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดังนี้ “ประเด็นการศึกษาของสงฆ์ในที่นี้ หมายถึง การศึกษาของนักบวชในพระพุทธศาสนา ได้แก่พระภิกษุและสามเณรที่กำลังศึกษาอยู่ในระบบการศึกษาที่จัดโดยคณะสงฆ์ หรือภายใต้ระบบการศึกษาที่คณะสงฆ์เห็นชอบ และรวมถึงการศึกษาตามคตินิยมทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบ

ในความเป็นจริงแล้วสงฆ์ ก็ คือ ชุมชนของการศึกษาเรียนรู้ที่ยึดถือว่าการศึกษา (สิกขา) เป็นการฝึกฝนอบรมให้มนุษย์พัฒนาเปลี่ยนแปลงตนเอง ทั้งในส่วนของพฤติกรรม จิตใจ และอารมณ์ จากความเป็นบุคคลดิบ ๆเถื่อน ๆ (ปัญฺชน) ไปเป็นบุคคลผู้ประเสริฐ (อริยบุคคล) ดังนั้นการเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาก็คือ การเข้ามาเป็นนักศึกษา เพื่อฝึกฝนอบรมตามบทเรียน (สิกขาบท) ที่กำหนดไว้ ด้วยความหมายเช่นนี้ คณะสงฆ์จึงมีหน้าที่โดยตรงในการให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรผู้เข้ามาใหม่ สถาบันสงฆ์จึงเป็นสถาบันทางการศึกษาของสังคมชาวพุทธ ในอดีตเมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าไปสู่สังคมใด สังคมนั้นก็จะมีสถาบันสงฆ์ทำหน้าที่เป็นสถาบันทางการศึกษา ในสังคมไทย เมื่อคนไทยหันมานับถือพระพุทธศาสนา วัดได้กลายเป็นสถานศึกษาของสังคมไทย

สาเหตุสำคัญที่ทำให้คณะสงฆ์ได้มีบทบาทในการจัดการศึกษานั้น เป็นเพราะการศึกษาคือภารกิจและวิถีชีวิตของนักบวชในพระพุทธศาสนาอยู่แล้วโดยปกติ จุดมุ่งหมายของการบวชก็คือการศึกษา ชีวิตของพระภิกษุสามเณร เป็นชีวิตของการศึกษาเพื่อพัฒนาพฤติกรรม (ศีล) ความคิด (สมาธิ) และอารมณ์ (ปัญญา) สิกขาบทแต่ละบทที่พระภิกษุสามเณรสมาทาน ล้วนเป็นบทเรียนเพื่อการก้าวไปสู่ความเป็นอริยบุคคล ตามอริยมรรค เพื่อให้ยังเห็นความเป็นอริยสัจ บทเรียน (สิกขาบท) ทุก ๆ บท มีเป้าหมายอยู่ที่การกำจัด ความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) และความหลง (โมหะ) ให้ลดน้อยลง และหมดสิ้นไปในที่สุด และพร้อม ๆ กันนั้นก็เรียนเพื่อให้เกิดความเสียสละ (จาคะ) ความเอื้ออาทร (เมตตา) และความรู้แจ้งแทงตลอดอารมณ์ในสภาวะธรรมต่าง ๆ (ปัญญา) เพราะเป็นชีวิตเพื่อการศึกษาเรียนรู้เช่นนี้ สังคมไทยในอดีต จึงเกิดความเชื่อว่าการบวชเป็นพระภิกษุสามเณร คือ การเรียนรู้เพื่อเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ ประเพณีการบวชเรียนจึงเกิดขึ้นในสังคมไทย” (สัมภาษณ์ ดร.ประมวล เพ็งจันทร์, 2548)

นอกจากการศึกษาโดยใช้วินัยเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาตนแล้ว การเล่าเรียนทางวิชาการ พุทธศาสนาและการฝึกฝนพัฒนาจิต ที่เรียกว่าปริยัติและปฏิบัติ ก็เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาใน

ชุมชนสงฆ์นับตั้งแต่อดีต และเมื่อวัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยจนมีฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชน การศึกษาของสงฆ์ก็ขยายรวมไปถึงการศึกษาสำหรับชุมชนด้วย วัดจึงมีบทบาทเพิ่มขึ้นมาอีกบทบาทหนึ่งคือเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา สำหรับประชาชน พระสงฆ์กับการเป็นผู้นำ ทางการศึกษาจึงกลายเป็นสิ่งคู่กัน ชุมชนสงฆ์นับเป็นชุมชนแห่งการศึกษา อย่างแท้จริง

#### 2.4.2 การศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรเชียงใหม่ในอดีต

การส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นราชกรณกิจที่กษัตริย์แทบทุกพระองค์ทรงให้ความสำคัญ จะพบได้ว่าตั้งแต่ราชวงศ์มังรายเป็นต้นมา กษัตริย์ล้านนาที่ได้ชื่อว่ามียุทธศาสตร์สำคัญในการอุปถัมภ์พุทธศาสนา เช่น พญาเกือนา พญาติโลกราช พญาเมืองแก้ว พระยอดเชียงราย ล้วนแล้วแต่ทรงจัดให้มีประเพณีการอุปสมบทนาคหลวง และความพยายามที่จะสร้างศูนย์กลางการศึกษาคณะสงฆ์ นับแต่ครั้งท้าวท้าวไชยเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาเถรวาทในช่วงก่อนการสถาปนาเมืองเชียงใหม่ และต่อมาเมื่อครั้งเริ่มจากในรัชกาลพญาเกือนาที่ทรงมีพระราชประสงค์สร้างเมืองเชียงใหม่ให้เป็นแหล่งการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยมีศูนย์กลางคือ วัดบุปผารามสวนดอกไม้ ซึ่งก็ปรากฏว่ามีพระสงฆ์จากดินแดนตอนเหนือ เช่น เชียงแสน เชียงตุง ลงมาศึกษายังวัดนี้ (ไจ่มุก อุทยาวิไล, 2537 : 27-28)

ความสำคัญของพุทธศาสนาในสังคมล้านนา ทำให้สถาบันสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดการศึกษา ทั้งทางด้าน พุทธธรรม อักษรศาสตร์ และวิชาความรู้ทางโลกที่มีการถ่ายทอดกันตามความถนัดและความสามารถเฉพาะบุคคล เช่น วิชาการแพทย์ โหราศาสตร์ และงานช่างเป็นต้น หลักฐานที่สะท้อนถึงความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ ที่มีต่อการศึกษา คือ ประเพณีโบาลาน และพับสา (สมุดข่อย) หลักฐานเหล่านี้แสดงถึงความรู้ที่หลากหลาย และเป็นตัวของตัวเอง ได้แก่ ดำนานเมือง ดำนานราชวงศ์ ดำราอักษรศาสตร์ กวินิพนธ์ ดำราโหราศาสตร์ นิทานพื้นบ้าน ชาดก พระอภิธรรม พระวินัย คำราชา ฯลฯ (อุดม รุ่งเรืองศรี , 2527 : 10-11)

การเล่าเรียนของพระภิกษุและสามเณรล้านนาสมัยอดีต แบ่งได้สองระดับ ดังนี้

**ระดับแรก** คือ สามเณรหลังจากบวชแล้ว ก็จะเริ่มต้นศึกษาตามความจำเป็น และเหมาะสม คือ ศึกษาการเทศน์ และ ศึกษาการท่อง

**1. ศึกษาการเทศน์** คือ อ่านไปตามคัมภีร์ ที่ครูบาอาจารย์ได้เขียนไว้เป็นโบาลาน หรือพับสา ซึ่งจะมีคัมภีร์ แบ่งเป็น 4 ชนิด คือ

- 1.1 คัมภีร์ใช้เทศน์ ในงานมงคลและพิธีกรรม
- 1.2 คัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในงานศพ(อวมงคล)

### 1.3. คัมภีร์ที่ใช้เทศน์ตามเทศกาลและประเพณี

1.4 เทศน์ธรรมกล่าวชาดก ในพรรษา เพื่อสอนศรัทธาประชาชน โดยนำชาดกเรื่องต่างๆ ที่นักปราชญ์แต่งไว้ ทั้งเป็นชาดกนอกนิบาต เช่น หงส์หิน วรรณพราหมณ์ หมาเก้าหาง เตโชยาโม ฯลฯ ชาดกในพระไตรปิฎก เช่น พระเจ้าสิบชาติ ธรรมบท เป็นต้น

**2. ศึกษาการท่อง** คือ การท่องจำในเรื่องต่างๆ ที่ครูบาอาจารย์เห็นสมควร เช่น ท่ององค์แห่งสิกขาบท 10 ท่องสวดมนต์(มนต์พิธีต่างๆ) 15 วาร ซึ่งตามแบบโบราณนั้น ใน 15 วัน คือ ตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำ ถึง แรม 15 ค่ำ จะมีการจัดบทสวดมนต์ไว้ประจำวันแต่ละวัน ซึ่งสามเณรก็จะพยายามท่องจำไปวันละเล็กละน้อยจนจบ อาจใช้เวลาเป็นปี หรือหลายๆ ปี หัวข้อที่จะท่องมีดังนี้(ใช้ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม)

**ระดับที่สอง คือ** พระภิกษุหลังจากการอุปสมบท จะเรียนตามหลักสูตร ในพระพุทธศาสนา สำหรับคัมภีร์ คือ การเรียนนักธรรม บาลี เพื่อแปลพระวินัย พระสูตร ซึ่งจะเรียนไปตามมูลกัจจายนะ ที่แบ่งเป็น นาม อาขยาต กิตติ์ สมาส ตัทธิต สนธิ อักษร ฐานกรณ์ ฯลฯ เมื่อศึกษาเรียนรู้ศัพท์บาลี แปลบาลีแล้ว จึงเรียนการแต่งภาษาบาลี เรียกว่าเรียนคณะ 8 หมู่ เพื่อใช้ในการแต่งคาถา ราชสาร และแต่งหนังสือ ปกรณ์ โขชนา อรรถกถาต่างๆ (พระครูอดุลสัจจกิจฺจ, 2549 : 27-28)

**การเรียนการสอน** สันนิษฐานว่า พระสงฆ์ศรัทธาชาวบ้านของวัดนั้น ๆ เป็นผู้อุปถัมภ์ทุกอย่าง รัฐอาจจะช่วยสนับสนุนการเรียนทางอ้อม โดยการอุปถัมภ์วัดในแคว้นหรือเมืองของตนตามศรัทธา ครูคือพระสงฆ์ ไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน และศิษย์วัดก็เรียนวิชาการโดยความรักเคารพในครูของตนอย่างมาก เป็นความผูกพันที่ลึกซึ้ง ระหว่างครูกับลูกศิษย์วัด

การเรียนไม่มีการจัดชั้นเรียน จะกล่าวว่าเป็นการเรียนตัวต่อตัวก็ไม่ถนัดนัก เพราะการเรียนในระดับขะโยม จะเรียนไม่เท่ากันเนื่องจากมาสมัครเข้าเป็นขะโยมไม่พร้อมกัน แล้วแต่ศรัทธาของพ่อแม่เด็ก และตัวเด็กจะพร้อม แต่เมื่อเข้ามาแล้วก่อนจะบวชเณร (เข้าชั้นประถม) น่าจะใกล้เคียงกัน จากข้อความของอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ในสารประวัติครูบาศรีวิชัย เขียนถึงการศึกษาของครูบาที่วัดดอยเตด ต.ทากาด อ.แม่ทา จังหวัดลำพูน ที่ครูบาศรีวิชัยท่านเป็นเจ้าอาวาส ความว่า “ .....ตั้งแต่ 5 ทำความสะอาดป่ากวาดวัดแล้วสวดมนต์ตอนเช้ามีด จากนั้นเด็กวัดเรียนหนังสือ ค่ำลงก็ทำวัตรสวดมนต์แล้วเด็กวัดเรียนหนังสือ ส่วนพระเณรก็ลงไปบิณฑบาต ตอนกลางวันก็เรียนหนังสือ ค่ำลงก็ทำวัตรสวดมนต์แล้วเด็กวัดเรียนหนังสือต่อ พระเณรก็ปฏิบัติในคลองวัดของสมณะเวียนวนกันอยู่อย่างนี้.....” (สารประวัติครูบาศรีวิชัย, หน้า 11)

**หลักสูตรและวิชาพระพุทธศาสนา** จะเป็นการเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปซึ่งประกอบด้วย วิชาอักษรล้านนา ภาษาบาลี การศึกษาพระไตรปิฎก และกระฎีธรรม รวมทั้งวิชาสามรรคแปด

ด้วยวิชาที่ปฏิบัติ ได้แก่ วิชาสารคัมภีร์ใบลาน และวิชาฝึกเทศน์และสวดทำนองพื้นเมือง วิชาเหล่านี้จะค่อย ๆ ศึกษาตั้งแต่ระดับสามเณรขึ้นไปถึงระดับพระภิกษุในวัดทุกวัด

**การเรียนการสอนวิชาชีพพิเศษ** เนื่องจากการบวชเรียนของพระภิกษุนั้นมิได้หมายความว่าต้องเป็นพระภิกษุตลอดไป อาจจะลาสิกขาบทออกมาเป็นฆราวาสเมื่อใดก็ได้ ดังนั้นทางวัดจึงจัดให้มีวิชาพระภิกษุ สามเณร ที่ผ่านการศึกษาของวัดแล้ว จะสามารถออกมาประกอบอาชีพได้ตามที่สนใจ และมีความถนัดอันเกิดจากการศึกษา ในระหว่างบวชเรียน ข้อนี้นับว่าระบบการศึกษาของวัดได้จัดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียนและให้ได้ประโยชน์ทั้งทางด้านการพระศาสนาและการอาชีพพร้อมกันไป นอกเหนือจากวิชาสามัญและวิชาปรีชาธรรมดังกล่าวแล้ว การศึกษาพิเศษในวัดนับว่าได้รับการสนับสนุนให้มีการศึกษากันอย่างจริงจัง และกว้างขวางทุกสำนัก วิชาอาชีพหลายระดับตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูงสุด ดังนี้

**วิชาชีพเบื้องต้น** เริ่มตั้งแต่การเย็บปักซ่อมแซมผ้าจีวรของพระ การทำไม้กวาด การทำร่ม การทำบ้องไฟ การทำกลอง การเผาอิฐ การช่างไม้เบื้องต้น การจักสาน ฯลฯ วิชาชีพเบื้องต้นเหล่านี้ ส่วนใหญ่เรียนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในขณะที่บวชอยู่ในวัด เป็นการศึกษาเพื่อสามารถนำมาใช้ได้ทันที เป็นต้นว่าการทำไม้กวาด การทำร่ม เพื่อใช้สอย การทำบ้องไฟ เผาอิฐ ทำกลองใช้ในกิจกรรมด้านพิธีกรรมของศาสนา วิชาช่างไม้เบื้องต้นให้พระเณรสามารถสร้างตู้พระไตรปิฎกซ่อมแซมอาคารโบสถ์วิหารในวัดได้ ซึ่งทางศรัทธาชาวบ้านต่างก็ตระหนักในเรื่องเหล่านี้ ได้ให้การสนับสนุนอุปกรณ์เท่าที่ทำได้ เป็นต้นว่า ช่วยสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ เพื่อให้พระเณรได้ใช้ฝึกหัด ดังปรากฏตัวอย่างในรายการเครื่องไทยทาน ของพระยาภาววิละ พระเจ้าเชียงใหม่ ถวายวัดพระธาตุศรีจอมทอง พ.ศ. 2322 มีเครื่องมือในวิชาชีพรวมอยู่ด้วย คือ ส่ว ส่วาน พรว้า ขวาน มุข ฆ้อง กลอง ฯลฯ (ตำนานพระธาตุจอมทองเชียงใหม่, หน้า 299)

**วิชาชีพขั้นสูง** สันนิษฐานว่าเป็นวิชาชีพที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนอย่างให้ได้ผลเลิศเพื่อนำไปใช้งานได้นั้น แต่ละสำนักคงจะจัดการเรียนวิชานี้ได้ไม่ดีทุกวัด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ เจ้าอาวาสจะให้ความสนใจเรื่องใด สำนักนั้นก็พยายามหาความชำนาญในสาขานั้น ๆ ถ้าลูกศิษย์สามารถสืบเจตนารมณ์พระอาจารย์ต่อไปได้ วิชานั้น ๆ ก็จะคงเจริญอยู่กับวัดนั้นต่อไปเป็นเวลานาน อาจจะได้แก่วิชาชีพดังต่อไปนี้ คือ วิชาแพทย์หรือหมอยา วิชาโหราศาสตร์ วิชาช่างก่อสร้าง วิชาช่างเงิน ช่างทอง ช่างแกะสลัก ช่างทำกุฏิ วิหาร โบสถ์ วิชาสร้างหล่อพระพุทธรูป สร้างปราสาทศพ ฯลฯ เป็นต้น (อรุณ วิเชียรเขียว, 2518)

ตารางที่ 4 การจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรในเชียงใหม่ในอดีต สมัยปกครอง  
ภายใต้อาณาจักรล้านนา

| ระดับการศึกษา      | อายุ         | ระยะเวลา | หลักสูตร/วิธีการสอน                                                                                                                                | ผู้สอน/สถานที่                                                                   | ความสำเร็จทางการศึกษา                                                            |
|--------------------|--------------|----------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| ชะโหม<br>(เด็กวัด) | 7 - 12       | 5        | ขั้นเตรียมความพร้อมด้าน<br>ความอดทน การเสียสละ<br>การสามัคคี เบื้องต้น                                                                             | พระพี่เลี้ยง/วัด<br>ท้องถิ่น                                                     | ได้รับการอบรมขัดเกลา<br>ด้านจิตใจจึงจะสามารถ<br>ขอบวชเป็นสามเณรได้               |
| สามเณร             | 12 - 20      | 8        | หัดอ่าน เขียน ตัวอักษร<br>ล้านนาเรียนพ้ออ่านออกเขียน<br>ได้ ศึกษาพุทธประวัติ<br>อบรมบ่มนิสัยในเรื่อง<br>ระเบียบวินัยและความรู้<br>วิชาชีพพิเศษบ้าง | พระเถระผู้ใหญ่/วัด<br>ท้องถิ่น/วัดประจำ<br>ตำบล/อำเภอ                            | หากลาสิกขาออกมา<br>(เรียกว่า น้อย)<br>ก็พอจะประกอบอาชีพ<br>ขั้นต่ำถึงชั้นกลางได้ |
| พระภิกษุ           | 20<br>ขึ้นไป | -        | เรียนจนแตกฉานทั้ง<br>ทางด้านพุทธศาสนาและ<br>ภาษาบาลี ไวยากรณ์<br>รวมทั้งศึกษาวิชาชีพพิเศษที่<br>ตนในใจ                                             | พระเถระผู้ใหญ่/วัด<br>ท้องถิ่น/วัดประจำ<br>ตำบล/อำเภอ/สำนัก<br>เรียนประจำจังหวัด | หากลาสิกขาออกมา<br>(เรียกว่า หานน)<br>ก็สามารถประกอบ<br>อาชีพขั้นสูงได้          |

### 2.3.3 การจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรในเชียงใหม่ สมัยปกครองภายใต้กรุง

#### รัตนโกสินทร์

ถือเป็นยุคฟื้นฟูบูรณะประเทศของล้านนา และเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรล้านนาต้องมาอยู่ภายใต้การนำของราชสำนักกรุงเทพฯ แต่ยังมีอิสรภาพในการปกครองท้องถิ่นได้หลายประการ เหตุการณ์ทางศาสนาในระหว่างทำการฝึกตัวจากพม่ามาจนถึงการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 นับว่ายังไม่มียะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก และการศึกษาที่ถือว่าเป็นระบบจริง ๆ ก็ยังไม่มี คงเรียนตามครูบาอาจารย์เท่าที่จำเป็น ยังไม่มีการจัดหลักสูตรที่แน่นอน ใครสนใจจะเรียนบาลีมูลกัจจายน์ก็เรียน แต่ส่วนใหญ่จะเรียนทำวัตรสวดมนต์และภาวนากรรมฐานตามประเพณีที่เคยปฏิบัติมาแต่โบราณ ครั้นถึงปี พ.ศ. 2442 เริ่มเปิดการศึกษาแผนกธรรม “นักธรรม” ออกไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ในมณฑลนั้น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวัดฝ่ายธรรมยุต เพราะอยู่ใกล้กับฝ่ายผู้จัดการศึกษา คือพระเจ้าน้องยาเธอ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์) ปีแรกสามารถตั้งโรงเรียนได้ 196 แห่ง นักเรียน 5,682 ในปี พ.ศ. 2443 สามารถตั้งโรงเรียนขึ้นใหม่

อีก 135 แห่ง นักเรียน 11,630 คน สำหรับที่มณฑลพายัพในปีแรกนี้ได้มาตั้งโรงเรียนที่วัดเจดีย์หลวง การศึกษาของพระสงฆ์ภาคเหนือในยุคเริ่มต้นนี้ คือ

1) ปริยัติศึกษาแบบเดิม การศึกษาพระปริยัติธรรมในจังหวัดภาคเหนือยุครัตนโกสินทร์ก็เหมือนกับการศึกษาของพระสงฆ์ในภาคอื่น ๆ คือหมั่นไปตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษาพระปริยัติธรรมส่วนกลาง แต่ว่าการศึกษาระบบนั้นจะกระจายมาถึงภาคเหนือ ก็ยังเข้าปลายรัชกาลที่ 6 เมื่อเส้นทางเส้นทางรถไฟตัดขึ้นมาถึงนครเชียงใหม่แล้ว ก่อนหน้านั้นมีพระเถระในภาคเหนือลงไปเรียนที่กรุงเทพฯ น้อย เพราะการคมนาคมลำบาก จึงหาพระผู้บุกเบิกที่แท้จริงได้ยาก จนถึงสมัยที่ท่านเจ้าคุณพระเทพมุนี (ปลด กิตฺติโสภโณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร เป็นเจ้าคณะมณฑลพายัพ พ.ศ.2471-2478 ) ท่านได้ส่งเสริมให้พระเถระได้มีโอกาสไปศึกษาเล่าเรียนที่กรุงเทพฯ เมื่อได้รับการศึกษาพอสมควรแล้ว ก็ส่งกลับขึ้นมารับผิดชอบงานด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลี สำหรับคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายในภาคเหนือ ผู้ที่บุกเบิกในด้านการศึกษาของพระภิกษุสามเณร คือ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อดุลสโร ป.ธ. 6) ชาวจังหวัดแพร่ เมื่อ ปี พ.ศ. 2495 ท่านได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะภาค 5 ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ท่านได้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นที่วัดพระสิงห์ แยกจากวัดพันอ้น และก่อตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมสามัญ ชื่อว่าโรงเรียนธรรมราชศึกษาเพื่อให้โอกาสเด็กชายหญิงได้มีโอกาสเรียนได้ แต่พระวิมลญาณมุนี (หนู ถาวโร) ไม่เห็นด้วย จึงอนุญาตได้เฉพาะเด็กชายเรียนด้วยท่านเป็นพระที่ทันสมัย มีความคิดก้าวหน้าจึงทำให้การศึกษาของพระภิกษุและสามเณรทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีเจริญก้าวหน้ากว่าที่เคยเป็นมา อีกสายหนึ่ง คือ พระมหาหนู ถาวโร ป.ธ. 5 (พระเทพสิงหคุณาจารย์ในปัจจุบัน) ท่านได้ดำรงตำแหน่งทางคณะสงฆ์เชียงใหม่ และช่วยจัดการการศึกษาและควบคุมพระภิกษุและสามเณร ให้เป็นไปตาม พรบ. พุทธศักราช 2484 และได้เริ่มแสดงบทบาทด้านการศึกษาทั้งสองแผนกอย่างเต็มที่ โดยได้ออกไปชี้แนะให้เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ เปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมทุกอำเภอในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ภายในระยะเวลาปีครึ่งได้ออกไปทำหน้าที่นี้ได้ถึง 75 นับแต่นั้นมาการศึกษาพระปริยัติธรรมก็ได้เจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ จนกระทั่งมาถึงระยะหนึ่งการศึกษาวิชาการศาสนาอย่างเดียวไม่เป็นที่นิยมของภิกษุสามเณรผู้เรียนอีกต่อไป

2) ปริยัติธรรมสามัญ เกิดขึ้นเพราะคณะสงฆ์หัวก้าวหน้ากลุ่มหนึ่งไม่หาหนทางปรับเปลี่ยนหลักสูตรการศึกษาในวงการศึกษาระดับมัธยม โดยเปิดหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ในระดับมัธยมต้น โดยเป็นหลักสูตรการศึกษาระบบใหม่เรียกว่า “ปริยัติสามัญ” เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณร และเด็กวัด มีหลักสูตรเหมือนกับชั้นมัธยมศึกษาทางโลก

ทั่วไปทุกประการ แต่เพียงเพิ่มวิชาทางธรรมเข้ามา ยกตัวอย่าง เช่น รร. เมตตาศึกษา รร. ธรรมราชศึกษา รร. เขตุน เป็นต้น แต่ก็ยังไม่สามารถขยายออกไปสู่อำเภอรอบนอกได้อย่างทั่วถึง

3) ระดับอุดมศึกษา คณะสงฆ์เชียงใหม่ก็ได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้น 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ตั้งขึ้นที่วัดสวนดอก พ.ศ. 2527 และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ตั้งขึ้นที่วัดเจดีย์หลวง พ.ศ. 2535 แต่มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งยังอยู่ในระยะปรับปรุงและพัฒนา ไม่ผิดอะไรกับมหาวิทยาลัยแม่ มีจุดมุ่งหมายได้พระสงฆ์เป็นกำลังสำคัญในการจัดการศึกษาของชาติ ในระยะแรกเริ่ม สำหรับพระนักศึกษาเองก็ยังขาดเป้าหมายในการศึกษาที่แน่นอน ดูราวกับว่ามีจุดประสงค์ 2 อย่างไปพร้อมกัน คือ เพื่อให้มีความรู้พอที่ประกาศศาสนาได้ตามกาลสมัย และในขณะเดียวกันหากไม่สามารถจะอยู่ในสมณเพศอีกต่อไป ก็สามารถลาสิกขาออกไปดำรงชีวิตเยี่ยงชาวบ้านทั่วไปได้(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542 : 4034-4728)

#### 2.4.4 การจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรในเชียงใหม่ปัจจุบัน

การจัดการศึกษาพระพุทธรศาสนาในเชียงใหม่ปัจจุบัน สอดรับกับงานการศึกษาของ ก่อสวัสดิพาณิชย์ (2545 : 404) ที่ว่าบริบททางโครงสร้างทางปัจจัยของการบริหารประเทศ มีอิทธิพลต่อการศึกษาที่ครอบคลุมการศึกษาในส่วนภูมิภาคของประเทศไทย เช่น 1) ปัจจัยทางการเมืองและการปกครอง 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ 3) ปัจจัยทางสังคม 4) ปัจจัยทางวัฒนธรรมและศาสนา

การจัดการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถแบ่งออกตามระดับการศึกษา ดังต่อไปนี้

#### ตารางที่ 5 การจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรในเชียงใหม่ปัจจุบัน

| ระดับการศึกษา | อายุ    | ระยะเวลา | หลักสูตร/วิธีการสอน                                                | ผู้สอน/สถานที่                                         | ความสำเร็จทางการศึกษา                                                            |
|---------------|---------|----------|--------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| สามเณร        | 12 – 20 | 8        | พระปริยัติธรรม<br>(นักรธรรม – บาลี)<br>พระปริยัติธรรม<br>แผนกสามัญ | วัด/สำนักเรียน/<br>โรงเรียนประจำตำบล/<br>อำเภอ/จังหวัด | หากลาสิกขาออกมา<br>(เรียกว่า น้อย)<br>ก็พอจะประกอบอาชีพ<br>ขั้นต่ำถึงขั้นกลางได้ |

|          |              |                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                 |
|----------|--------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| พระภิกษุ | 20<br>ขึ้นไป | มหาวิทยาลัยสงฆ์<br>2 แห่ง คือ มมร.และ มจร.<br>โดยยึดหลักสูตรกลางของ<br>แต่ละสถาบันและได้ขยาย<br>โอกาสทางการศึกษามายัง<br>ส่วนภูมิภาคล้านนา<br>เขตการปกครองคณะสงฆ์<br>ภาค 7 ครอบคลุมจังหวัด<br>ภาคเหนือตอนบน | 1. มมร. วช.ล้านนา<br>วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร<br>จ.เชียงใหม่<br>2. มจร.วช.เชียงใหม่<br>วัดสวนดอก<br>จ.เชียงใหม่<br>2.1วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน<br>วัดพระธาตุหริภุญชัย<br>จ.ลำพูน | หากลาสิกขาออกมา<br>(เรียกว่า หนาน)<br>สามารถประกอบอาชีพ<br>ชั้นสูงได้ และ<br>ผู้ที่สำเร็จการศึกษาใน<br>ระดับอุดมศึกษาของ<br>สงฆ์ยังได้รับการรับรอง<br>วิทยฐานะเช่นเดียวกับ<br>มหาวิทยาลัยทั่วไป |
|----------|--------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

### 1. การศึกษาพระปริยัติธรรม (นักธรรม – บาลี)

การศึกษาพระปริยัติธรรมแบ่งเป็น 2 แบบ คือ การศึกษาธรรมและบาลี สำนักเรียนวัดและคณะจังหวัดเป็นผู้จัดสอน บางสำนักมีการสอนทั้งแผนกธรรมและบาลีบางสำนักมีการสอนแผนกธรรม บางสำนักจัดให้มีการสอนธรรมศึกษาแก่กุลหัตถ์ด้วย แม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการสอบตามหลักสูตร ส่วนการศึกษาแผนกบาลี แม่กองสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการสอบ

การวัดผลการสอบปริยัติธรรมในอดีตจัดให้มีการสอบ 3 ปีต่อครั้งโดยใช้วิธีการสอบปากเปล่าสามารถสอบได้ที่ละคน ซึ่งเป็นการเสียเวลามาก ในสมัยพระเจ้าน้องยาเธอกรมพระยาวิชิตวงษ์โรส เปลี่ยนจากการสอนมูลกัจจายน์เป็นบาลีไวยากรณ์ เปลี่ยนวิธีการสอบปากเปล่าเป็นการเขียนสอบ และให้มีการสอบทุกปีแทนที่จะเป็น 3 ปีต่อครั้ง และในสมัยที่พระองค์ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ก็โปรดให้จัดการศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยแบ่งเป็น 3 ชั้น เรียกชั้นตรี โท เอก และมีการรวมหลักสูตรปริยัติธรรมแบบเดิมเข้ากับแผนกธรรม กล่าวคือ ผู้สอบบาลีประโยค 3 ต้องสอบได้นักธรรมชั้นตรี ผู้สอบได้บาลีประโยค 4 ต้องสอบได้นักธรรมชั้นโท ผู้สอบบาลีประโยค 7 ต้องสอบได้นักธรรมชั้นเอก (กิตติ วีรศาสน์, 2539 : 16)

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบรูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรม (นักธรรม – บาลี)

| การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม |                 |              |
|--------------------------------|-----------------|--------------|
| หลักสูตร                       | พระภิกษุ/สามเณร | กุลหัตถ์     |
| ชั้นตรี                        | นักธรรมชั้นตรี  | ธรรมศึกษาตรี |
| ชั้นโท                         | นักธรรมชั้นโท   | ธรรมศึกษาโท  |
| ชั้นเอก                        | นักธรรมชั้นเอก  | ธรรมศึกษาเอก |

| การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี |                     |
|--------------------------------|---------------------|
| หลักสูตร                       | พระภิกษุ/สามเณร     |
| ชั้น 1                         | บาลีประโยค 1-2      |
| ชั้น 2                         | เปรียญธรรม 3 ประโยค |
| ชั้น 3                         | เปรียญธรรม 4 ประโยค |
| ชั้น 4                         | เปรียญธรรม 5 ประโยค |
| ชั้น 5                         | เปรียญธรรม 6 ประโยค |
| ชั้น 6                         | เปรียญธรรม 7 ประโยค |
| ชั้น 7                         | เปรียญธรรม 8 ประโยค |
| ชั้น 8                         | เปรียญธรรม 9 ประโยค |

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบหลักสูตรการสอนพระปริยัติธรรม (บาลี)

| อดีต             |                                | ปัจจุบัน     |                                 |
|------------------|--------------------------------|--------------|---------------------------------|
| หลักสูตร         | การสอน                         | หลักสูตร     | การสอน                          |
| เปรียญธรรม 1-2-3 | ใช้คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท        | ประโยค 1-2   | ใช้คัมภีร์มัธยมปทัฏฐกถา ภาค 1-4 |
|                  |                                | เปรียญธรรม 3 | ใช้คัมภีร์มัธยมปทัฏฐกถา ภาค 5-6 |
| เปรียญธรรม 4     | ใช้คัมภีร์มังคลัตถปิณี ภาคต้น  | เปรียญธรรม 4 | ใช้คัมภีร์มังคลัตถปิณี ภาค 1    |
| เปรียญธรรม 5     | ใช้คัมภีร์มุตตกวินิจัย         | เปรียญธรรม 5 | ใช้คัมภีร์มังคลัตถปิณี ภาค 2    |
| เปรียญธรรม 6     | ใช้คัมภีร์มังคลัตถปิณี ภาคปลาย | เปรียญธรรม 6 | ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค 1-2 |
| เปรียญธรรม 7     | ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค 1  | เปรียญธรรม 7 | ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค 3   |
| เปรียญธรรม 8     | ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรค          | เปรียญธรรม 8 | ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรค           |
| เปรียญธรรม 9     | ใช้คัมภีร์สารัตถปิณี           | เปรียญธรรม 9 | ใช้คัมภีร์อภิธรรมมัตถกาวินิ     |

## 2. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นโดยวัตถุประสงค์เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุ สามเณร เมื่อเรียนจบแต่ละชั้นก็ย่อมได้ความรู้เป็นเครื่องบริหาร รักษาตน ในขณะที่บวชอยู่ เมื่อลาสิกขาบทออกไปก็ย่อมมีความรู้ควรแก่อัตภาพ เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าต่อสังคมมาวสา และหากมุ่งหมายจะเรียนให้สูงขึ้นไปในชั้นระดับอุดมศึกษาก็ย่อมทำได้ (กองการศาสนาศึกษา, 2527 : 142)

### ตารางที่ 9 หลักสูตรการสอนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

| หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น                                                                                                         |                                                                                                                                                                             | หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย                                                                                                        |                                                                                                                                                                                      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| หลักสูตร                                                                                                                         | วิชาที่จัดให้เรียน                                                                                                                                                          | หลักสูตร                                                                                                                         | วิชาที่จัดให้เรียน                                                                                                                                                                   |
| ใช้เวลาเรียน 3 ปี<br>หรือ 6 ภาคเรียน<br>วิชาบังคับ<br>จำนวน 78 หน่วยกิต<br>วิชาเลือกเสรี<br>จำนวน 18 หน่วยกิต<br>รวม 96 หน่วยกิต | วิชาสามัญ 6 หมวด ได้แก่<br>ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ<br>คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์<br>สังคมศึกษา สุขศึกษา<br>วิชาปริยัติธรรม 3 หมวด<br>ได้แก่ ภาษาบาลี ธรรมวินัย<br>และศาสนปฏิบัติ | ใช้เวลาเรียน 3 ปี<br>หรือ 6 ภาคเรียน<br>วิชาบังคับ<br>จำนวน 42 หน่วยกิต<br>วิชาเลือกเสรี<br>จำนวน 39 หน่วยกิต<br>รวม 81 หน่วยกิต | วิชาสามัญ 6 หมวด ได้แก่<br>ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ<br>คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์<br>สังคมศึกษา สุขศึกษา<br>วิชาปริยัติธรรม 4 หมวด<br>ได้แก่ ภาษาบาลี ธรรมวินัย<br>ศาสนปฏิบัติและศาสนศิลป์ |

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุ สามเณร ได้มีโอกาสศึกษาสายสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย โดยเทียบศึกษาชั้นมัธยมศึกษาสายสามัญ จัดหลักสูตรให้มีวิชาที่เหมาะสมแก่ภาวะของพระภิกษุ สามเณร ที่จะศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และเป็นวิชาที่จำเป็นต่อพระพุทธศาสนา เป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษาวินัยพระปริยัติธรรมควบคู่กับวิชาสามัญ ได้แก่ ภาษาบาลี ธรรมวินัย ศาสนาปฏิบัติ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา (พระราชวรมนิ, 2521 : 336) หลักสูตรที่โรงเรียนจัดขึ้น และจบได้ในตัวเอง หรือเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อ มุ่งให้พระภิกษุ สามเณรมีบุคลิกภาพเหมาะสมตามสมณเพศ ช่วยให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ปรับตัวเข้ากับสังคมได้ และไม่ขัดต่อวินัยสงฆ์มุ่งให้พระภิกษุ สามเณร ได้ศึกษาในระดับสูงขึ้นโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รับภิกษุ สามเณร ที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของหลักสูตรการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เข้าศึกษาในระดับปริญญาตรีในสถานศึกษาทั้ง 2 แห่ง

การดำเนินการของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีลักษณะการบริหารโดยมีสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นองค์กรหลักที่ควบคุมส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยตรง ส่วนการบริหารโรงเรียนให้อยู่ในการปกครองของคณะสงฆ์ เช่น ให้เจ้าคณะจังหวัดมีหน้าที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในระดับจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอมิหน้าที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมในระดับอำเภอ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นเจ้าสำนักโรงเรียนของแต่ละโรงเรียนเป็นผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในแต่ละวัด (กมล รอดคล้าย, 2532 : 26 -27)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เดิมนั้นสังกัดกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ปัจจุบันสังกัดกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรม (บาลี,ธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติ) ภายใต้กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 ลงนามโดยนายอดิศักดิ์ โพธารามิก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2548 ในปีการศึกษา 2548 มีกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั่วประเทศ จำนวน 14 กลุ่ม มีโรงเรียน จำนวน 400 โรงเรียน บุคลากรจำนวน 5,896 รูป/คน มีนักเรียน จำนวน 51,626 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2548 : 10-11 )

ปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่อยู่ในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ กลุ่มที่ 5 ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน มีเรียนจำนวน 39 โรงเรียน มีบุคลากรจำนวน 528 รูป/คน มีนักเรียน จำนวน 5,903 รูป จังหวัดเชียงใหม่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ รวมทั้งสิ้น 26 โรงเรียน แบ่งเป็นเขตอำเภอเมือง จำนวน 7 โรงเรียน และเขตอำเภอรอบนอก จำนวน 19 โรงเรียน (ศูนย์ประสานงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญกลุ่มที่ 5, 2548 : 5-6) ดังนี้

ตารางที่ 9 แสดงรายชื่อโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5

| ที่ | โรงเรียน                  | ที่ตั้ง                                       |
|-----|---------------------------|-----------------------------------------------|
| 1   | สมเด็จพระพุทธชินวงศ์      | วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่        |
| 2   | บาลีสหวิทยา               | วัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่         |
| 3   | อภัยวชิรศึกษา             | วัดด้ายกัฏฐ ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่     |
| 4   | พลราชวิทยากร              | วัดพันเตา ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่       |
| 5   | สามัคคีวิทยาทาน           | วัดเจดีย์หลวง ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่   |
| 6   | เชตุพนศึกษา               | วัดเชตุพน ต.วัดเกต อ.เมือง จ.เชียงใหม่        |
| 7   | ศรีบุญเรืองปริยัติศึกษา   | วัดศรีบุญเรือง ต.หนองหอย อ.เมือง จ.เชียงใหม่  |
| 8   | แม่ริมวิทยา               | วัดแม่ริม ต.ริมใต้ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่       |
| 9   | พระปริยัติธรรมแม่แตงวิทยา | วัดหนองไค้ ต.ปี้เหล็ก อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่    |
| 10  | อินทารามวิทยา             | วัดอินทาราม ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ |
| 11  | พระปริยัติธรรมวัดท่าตอน   | วัดท่าตอน ต.ท่าตอน อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่       |
| 12  | วัดพระบาทอุดม             | วัดพระบาทอุดม ต.เวียง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่       |
| 13  | วัดเจดีย์งามปริยัติวิทยา  | วัดเจดีย์งาม ต.เวียง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่        |

|    |                      |                                                         |
|----|----------------------|---------------------------------------------------------|
| 14 | วัดฝางธรรมศึกษา      | วัดศรีบุญเรือง ต.สันทราย อ.ฝาง จ.เชียงใหม่              |
| 15 | เขื่อนผากวิทยา       | วัดเขื่อนผาก ต.เขื่อนผาก อ.พร้าว จ.เชียงใหม่            |
| 16 | วัดป่าไม้แดง         | วัดป่าไม้แดง ต.วัดป่าไม้แดง กิ่งอ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่ |
| 17 | เวียงแหงปริยัติศึกษา | วัดกองลม ต.เวียงแหง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่              |
| 18 | สารภีปริยัติคุณศึกษา | วัดพระนอนป่าเก็ดถี้ ต.ยางเนิ้ง อ.สารภี จ.เชียงใหม่      |
| 19 | วัดวิเวกวาราม        | วัดวิเวกวาราม ต.หนองหาร ต.สันทราย จ.เชียงใหม่           |
| 20 | คอยสะเกิดผดุงศาสน์   | วัดคอยสะเกิด ต.เซียงคอน อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่         |
| 21 | วัดสะเมิงวิทยา       | วัดห้วยคอก ต.สะเมิงใต้ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่             |
| 22 | หางดงสังฆราชอุปถัมภ์ | วัดกำแพงงาม ต.หางดง อ.หางดง จ.เชียงใหม่                 |
| 23 | สันป่าตองศึกษา       | วัดศรีปิ่นเงิน ต.ยูหว่า อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่         |
| 24 | วัดโขงขาววิทยา       | วัดโขงขาว ต.สองแคว อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่                 |
| 25 | แม่แจ่มปริยัติศึกษา  | วัดกู่ ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่                |
| 26 | วัดนิมพลีวิทยา       | วัดนิมพลี ต.เมืองกา อ.คอยเต่า จ.เชียงใหม่               |

### 3. การศึกษาโดยรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์

การศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ประสงค์จะตั้งมหาวิทยาลัยเป็นที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง โดยกำหนดไว้ 2 แห่ง คือสำหรับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ให้ตั้งที่วัดบวรนิเวศวรวิหารพระราชทานนามว่า มหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมราชชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกสถานที่หนึ่งเป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งขึ้นที่วัดมหาธาตุ พระราชทานนามว่ามหาธาตุวิทยาลัยต่อมาพระราชทานเปลี่ยนนามว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศ (กนิษฐา จันทบุตร, 2544 :142)

ปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้ดำเนินการเปิดการเรียนการสอนและพัฒนาให้เกิดการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา ทุกภาคของประเทศไทยและในต่างประเทศดังนี้

#### 1. มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร)

**Mahachulalongkornrajavidyalaya University (MCU)**

**สถานที่ตั้ง**

- วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
- วัดศรีสุदारามวรวิหาร แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร 10700

- กิโลเมตรที่ 55 ถ.พหลโยธิน ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา 13170

### หลักสูตรที่เปิดดำเนินการสอน

ระดับปริญญาตรี รวมทั้งสิ้น 4 คณะ 25 สาขาวิชา ประกอบด้วย

- |                                 |                                 |
|---------------------------------|---------------------------------|
| 1. คณะพุทธศาสตร์ มี 7 สาขาวิชา  | 2. คณะครุศาสตร์ มี 9 สาขาวิชา   |
| 3. คณะมนุษยศาสตร์ มี 5 สาขาวิชา | 4. คณะสังคมศาสตร์ มี 4 สาขาวิชา |

ระดับปริญญาโท 4 สาขาวิชา คือ

- |                        |                  |
|------------------------|------------------|
| - สาขาวิชาพระพุทธศาสนา | - สาขาวิชาบาลี   |
| - สาขาวิชาธรรมนิเทศ    | - สาขาวิชาปรัชญา |

ระดับปริญญาเอก 1 สาขาวิชา คือ

- สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(ที่มา : <http://www.cmu.ac.th/>)

### 2. มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร)

Mahamakutrajavidyalaya University (MBU)

#### สถานที่ตั้ง

- วัดบวรนิเวศวิหาร แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
- ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

### หลักสูตรที่เปิดดำเนินการสอน

ระดับปริญญาตรี รวมทั้งสิ้น 4 คณะ 14 สาขาวิชา ประกอบด้วย

- |                                    |                                 |
|------------------------------------|---------------------------------|
| 1. คณะศาสนาและปรัชญา มี 4 สาขาวิชา | 2. คณะศึกษาศาสตร์ มี 6 สาขาวิชา |
| 3. คณะมนุษยศาสตร์ มี 2 สาขาวิชา    | 4. คณะสังคมศาสตร์ มี 2 สาขาวิชา |

ระดับปริญญาโท 5 สาขาวิชา คือ

- |                          |                              |
|--------------------------|------------------------------|
| - สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา  | - สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา     |
| - สาขาวิชาการจัดการศึกษา | - สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง |
| - สาขาวิชาสังคมวิทยา     |                              |

ระดับปริญญาเอก 1 สาขาวิชา คือ

- สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

(ที่มา : <http://www.cbu.ac.th/>)

## 2.5 การลดลงของพระภิกษุสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่

จากสถิติของคณะสงฆ์ตามที่ได้แสดงไว้แล้วในบทที่ 1 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ได้ลดลงเรื่อย ๆ เป็นลำดับมา ก่อให้เกิดความปริวิตกขึ้น ในวงการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก งานวิจัยนี้ จึงต้องการศึกษาถึงสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขที่เป็นไปได้

การศึกษาเบื้องต้นทางเอกสารเกี่ยวกับจำนวนของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ที่ลดลง พบว่า มีส่วนสัมพันธ์และเชื่อมโยงสาเหตุและผลกระทบ สำคัญ ดังนี้

1. ค่านิยมและอุดมการณ์ของการบวช ที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมทางสังคมเชียงใหม่ มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจบวชและทำให้จำนวนของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ลดลง เช่น พระภิกษุและสามเณรโดยทั่วไปต้องมียศบรรพชาและหน้าที่ของความเป็นนักบวชในทางพระพุทธศาสนา ส่วนความเชื่อในเรื่องค่านิยมเฉพาะท้องถิ่น ด้านรูปแบบและพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงอานิสงส์ของการบวช ซึ่งถ่ายทอดออกมาในรูปแบบประเพณี วัฒนธรรมทางความเชื่อและศรัทธาของศาสนามีผลต่อวิถีชีวิต ย่อมมีความแตกต่างกัน ไม่เฉพาะแต่วิถีชีวิตของสังคมชาวบ้าน แต่ยังหมายถึงสังคมของพระภิกษุและสามเณรที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ประเด็นนี้เห็นได้จากค่านิยมทางเหนือที่เกี่ยวกับการบวชเณรในอดีต ที่ได้รับการนิยมและถือเป็นประเพณีทุกปีที่จะต้องมีการบวชขึ้นในแต่ละชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนให้ความสำคัญและมีค่านิยมนี้มาสืบมา ซึ่งประเพณีดังกล่าวยังนอกจากชุมชนได้มีโอกาสประกอบกิจกรรมทางศาสนาและได้อานิสงส์จากการทานร่วมกันแล้ว ยังถือเป็นการสืบทอดค่านิยมและประเพณี วัฒนธรรมทางสังคม ด้านศาสนาที่ดำรงแก่นธรมูลฐานให้เห็นความสำคัญของการบวชได้ ปัจจุบันค่านิยมดังกล่าวนี้มีจำนวนลดลง เพราะความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่หลากหลาย และวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาบดบังบดต่อวิถีชีวิตคนเชียงใหม่ ทำให้ค่านิยมดังกล่าวลดลงไป

ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของจรินทร์ ยังสังข์ ( 2540 : ก-ข) ที่ว่า เงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้บรรพชาพระสงฆ์เปลี่ยนแปลงมาจาก 2 ด้าน คือ

- ปัจจัยภายนอก คือ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบรรพชาเพราะชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสื่อสารมวลชน ค่านิยม ด้านความเชื่อดั้งเดิม รวมถึงการแทรกแซงของรัฐ นักการเมือง นักธุรกิจเอกชน
- ปัจจัยภายใน คือ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบรรพชาเพราะปัจจัยของพระสงฆ์เอง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของพระสงฆ์ กฎหมายคณะสงฆ์ การประชุมพระสังฆาธิการ และทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการกล่อมเกลามาอย่างยาวนาน

งานการศึกษาของ สุนทรียา สุนทรวิภาต (2529 : ก-ข) ที่กล่าวถึงเหตุจูงใจ พระภิกษุทั้งในจังหวัดกรุงเทพมหานครและในจังหวัดสุพรรณบุรี เลือกจัดอันดับก่อนหลังตามเหตุผลที่แท้จริงและสำคัญที่สุด 3 อันดับ โดยเลือกจัดอันดับได้เหมือนกันทั้ง 3 อันดับ คือ เหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ทำให้บวชก็คือ เพื่อทดแทนพระคุณบิดา มารดา และผู้มีพระคุณ เหตุผลที่สำคัญรองมาก็คือเพื่อจะได้มีโอกาสศึกษาหลักธรรมต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและเหตุผลสุดท้ายคือ เพื่อมุ่งหวังการพ้นทุกข์และกำจัดกองกิเลสทั้งปวง ในเรื่องของการจัดพิธีบวชและค่าใช้จ่าย ในจังหวัดกรุงเทพมหานครจะจัดไปตามขั้นตอนพุทธบัญญัติ ทำให้เสียค่าใช้จ่ายไม่มากนัก ต่างกับจังหวัดสุพรรณบุรีที่นอกจากจัดตามขั้นตอนพุทธบัญญัติแล้ว ยังเป็นไปตามขั้นตอนของประเพณีนิยมของคนในสังคม ที่มีเพิ่มเติมขึ้นในภายหลัง เช่น การทำขวัญนาค การจัดขบวนแห่นาค การจัดงานมหรสพและงานเลี้ยงฉลองต่าง ๆ เป็นต้น ทำให้เสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก

จะเห็นได้ว่างานวิจัยดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์และพิธีการบวชที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมท้องถิ่นและยุคสมัย และเป็นภาพสะท้อนที่สำคัญต่อการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่

2. พัฒนาการทางการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร มีส่วนสำคัญต่อสาเหตุการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้ปรากฏถึงความเจริญรุ่งเรืองทางการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาในล้านนา พบว่าความสำคัญทางการศึกษาดังกล่าวในท้องถิ่นนี้มีส่วนให้คนในท้องถิ่นนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษา ไม่เฉพาะแต่คนในท้องถิ่นยังปรากฏว่าคนต่างถิ่นที่ส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษาในพื้นที่นี้ และยังทำให้ถือเป็นค่านิยมของการบวชเรียนในยุคนี้ รวมถึงการที่ผู้ปกครองท้องถิ่นให้ความสำคัญด้านการศาสนาและการศึกษา ส่งผลต่อสภาพสังคมมีความสุขเช่นกัน และพัฒนาการทางการศึกษานี้เอง นับแต่ที่ปรากฏทางประวัติศาสตร์ทางการศึกษาของล้านนาเรื่อยมาจนถึงการศึกษาของเชียงใหม่ จึงพบว่าพัฒนาการดังกล่าวมีความเปลี่ยนแปลงไป

การทำหน้าที่ของพระภิกษุและสามเณร ในทางการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาชีวิตของตนเองและสังคมเชียงใหม่ในสมัยช่วงฟื้นฟูหลังจากได้ถูกรวมกับไทย พบว่าความสำคัญด้านการศึกษาที่มีการจัดการศึกษาด้านปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม-บาลี และสามัญ ในเขตเชียงใหม่ให้มากและพยายามกระจายให้ได้ทุกพื้นที่ ของจังหวัด ถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้เกิดขึ้นในเขตจังหวัดทางภาคเหนือ และเด็กชายที่บวชเรียนได้เข้ารับการศึกษามากจนมากขึ้น รวมถึงความสามารถในการเปิดโอกาสให้เด็กชายเข้ารับการศึกษานี้ได้ในเวลาต่อมา และประเด็นนี้เองก็เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ความสนใจบวชเพื่อเรียนรวมถึงความสนใจเป็นเด็กวัด หรือที่เรียกว่า ขะ โยม เพื่อเข้ารับการฝึกฝนและขัดเกลา ก่อนบรรพชาเป็นสามเณรลดลง และเมื่อเด็กถึงเกณฑ์และได้รับการศึกษาตามเกณฑ์แล้ว เด็กบางส่วนก็จะไม่

นิยมบวช หรือสามเณรบางส่วนก็ไม่นิยมบวชเป็นพระภิกษุเพื่อศึกษาต่อในสถาบันของสงฆ์ แต่จะเลือกที่จะศึกษาต่อในสถานศึกษาภายนอกมากขึ้นตามลำดับ

สืบเนื่องมาจากประเด็นข้างต้นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ว่าด้วยการจัดการศึกษาภาคบังคับ 12 ปี จึงเป็นสาเหตุสำคัญ ที่ว่าเมื่อเด็กชายสามารถมีโอกาสเลือกเข้ารับการศึกษารัฐจัดให้ ยิ่งจะทำให้ความสนใจบวช และจำนวนของผู้บวชในจังหวัดเชียงใหม่ลดลงไปในที่สุด

3. รูปแบบและโครงสร้างทางการปกครองสงฆ์ระดับท้องถิ่น มีความสัมพันธ์ต่อสาเหตุการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาประวัติและพัฒนาการปกครองสงฆ์ของจังหวัดเชียงใหม่ พบว่ารูปแบบการปกครองดั้งเดิม เช่น การปกครองแบบหัวหมวดอุโบสถ และการเคารพนับถือตามอาวุโส ของพระภิกษุและสามเณรในอดีต เป็นรูปแบบการปกครองที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีงาม พระภิกษุสามเณรสามารถที่จะดักเตือนกันได้ และมีพื้นที่ของการศึกษาและขัดเกลา รวมถึงการปฏิบัติต่อกันตามหลักพระวินัยที่ดีงาม ที่พึงปฏิบัติต่อกัน การปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่แต่เดิมยังมีความสัมพันธ์ และได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูแก่พระภิกษุและสามเณรจากผู้ปกครองท้องถิ่นและคนในสังคม ต่างไปจากการปกครองปัจจุบันที่มีโครงสร้างของการปกครองทางเดียวจากบนลงล่าง จึงทำให้พระภิกษุและสามเณรไม่ให้ความสนใจและเคารพปฏิบัติต่อคณะสงฆ์เท่าที่ควร ซึ่งอาจทำให้คณะสงฆ์ปกครองดูแลได้ไม่ทั่วถึง และทำให้เกิดปัญหาหลายด้านตามมา ประเด็นสำคัญ คือทำให้คณะสงฆ์ไม่สามารถเข้าใจปัญหาและหาแนวทางแก้ไขได้อย่างแท้จริง เช่น ปัญหาเชิงปริมาณด้านจำนวนของพระภิกษุและสามเณรที่ลดลง รวมไปถึงปัญหาเชิงคุณภาพของพระภิกษุและสามเณร

ส่วนสำคัญประการหนึ่งคือ การให้ความร่วมมือและประสานประโยชน์ร่วมกันของคณะสงฆ์ต่อกลุ่มองค์กรสังคมภายนอก ในอดีตจะได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองท้องถิ่น ศรัทธาองค์กรและชาวบ้าน ก่อให้เกิดพัฒนาการทางการศึกษาและความเจริญ มั่นคงด้านศาสนาและชุมชนร่วมกันอย่างเห็นได้ชัด การประสานประโยชน์ดังกล่าวทำให้เกิดพัฒนาการทางสังคมสงฆ์ที่จะเอื้อต่อการพัฒนาสภาพที่ดีงามในด้านต่าง ๆ ตามมา